

Η ΔΙΕΘΝΙΚΗ ΑΞΙΑ ΤΟΥ ΕΘΙΜΟΥ ΤΟΥ ΑΒΑΤΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

Alexios PANAGOPOULOS

Nacional College, Patras, Hellens Republic. Church Institute of Patras, Hellens Republic.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: ΕΘΙΜΑ ΚΑΙ ΚΡΑΤΟΣ

Η ενότητα που συνδέει το έθιμο με το γραπτό νόμο, έχει ανάλογη αντιστοιχία με τον νόμο της πολιτείας - κράτους, ανάλογα, και με τις ευρύτερες σχέσεις που διέπουν τις σχέσεις πολιτείας και εκκλησίας. Για τον λόγο αυτό και παρουσιάζεται η διαφορετική εικόνα του κάθε κράτους προς το ορθόδοξο ποίμνιο. Κάθε ορθόδοξο κράτος έχει συγκεκριμένη θέση προς τους εκκλησιαστικούς κανόνες, οι οποίοι κατοχυρώνονται ή και όχι από το Σύνταγμά του.

Το έθιμο δεν είναι δυνατόν να εξετάζεται χωριστά, παρά μόνο, ως τμήμα της εκκλησιαστικής νομοθεσίας την οποία και εκφράζει. Το κάθε σύγχρονο κράτος, το απασχολεί το πρόβλημα των σχέσεων των ιερών κανόνων με τους νόμους της πολιτείας. Υπάρχει: Η άποψη που διαχωρίζει τους κανόνες και αποδίδει συνταγματική ισχύ μόνο σε όσους αφορούν το δόγμα και την λατρεία και ή άλλη άποψη που δέχεται την συνταγματική ισχύ όλων ανεξαιρέτως των κανόνων. Έτσι το πρόβλημα δεν είναι δυνατόν να λυθεί και διαιώνίζεται, χωρίς να μπορούν να βρεθούν κοινά σημεία προσεγγίσεως, γιατί διαφορετικά είναι η πνευματική τοποθέτηση²⁴ του κάθε ενός υποστηρικτή. Και οι δύο απόψεις ομάδες εκφράζουν συνειδητά ή ασυνείδητα τις θέσεις της εκκλησιαστικής τάξης αλλά και της συγχρόνου πολιτείας και κράτους.

Η εκκλησία θεμελιώθηκε και συντηρείται από τον Θεό,²⁵ και δεν έχει ανάγκη την κοσμική δύναμη για να διατηρήσει την υπόστασή της. Είναι αυτάρκης και μπορεί με την αποκλειστική δική της νομοθεσία να οργανώνεται κατά τόπους και να καθοδηγεί το ποίμνιόν της, εις τον προορισμόν

---

²⁴ Βλ. ΜΟΥΡΑΤΙΔΗΣ, Κ. 1965. *Σχέσεις εκκλησίας και Πολιτείας*. Τομ. Ι. Αθήναι, 1965. σελ. 15.

²⁵ Βλ. Ρωμαίους 13, 4.

του. Στην υπηρεσία του σκοπού αυτού η Πολιτεία²⁶ - Κράτος, με τους άρχοντάς της, επιδιώκει την ειρήνη και την τάξη στην οργανωμένη κοινωνία των ανθρώπων. Ο άμεσο σκοπός των πολιτειακών κανόνων ποικίλλει ανάλογα με το ιδεολογικό υπόβαθρο κάθε πολιτείας. Η εκκλησία από αυτά τα αποστολικά χρόνια, δέχεται ότι η κρατική εξουσία δώθηκε από τον Θεό στους ανθρώπους, ως δώρο της αγάπης του, αυτό ομολογεί και ο νομικός απόστολος²⁷ Παύλος. Εάν το κράτος συνειδοτοποιεί αυτόν τον προορισμό του γίνεται διακονητής της εκκλησίας στο ποιμαντικό έργο της, με την νομοθεσία του και την διοικητική του μέριμνα, όπως γινόταν στο Βυζαντινό κράτος.²⁸ Η αρχή αυτή ενέπνεε και τις σχέσεις νόμου²⁹ και εθίμου, η οποία εκφραζόταν με τους Νομοκανόνες.³⁰ Ο νομοκάνον του Φωτίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, τα ζητήματα τάξης και ευπρέπειας της εκκλησίας ρύθμιζε με βάση όχι μόνο τους κανόνες της εκκλησίας αλλά και τις αυτοκρατορικές³¹ διατάξεις³² και νόμους. Στην ρύθμιση αυτή, οδηγήθηκε η εκκλησία ελεύθερα, χωρίς την πίεση της πολιτείας.³³ Η αρμονική συνύπαρξη και συνεργασία των δύο εξουσιών είναι αξιοσημείωτη, γιατί οι Βυζαντινοί αυτοκράτορες³⁴ έδειχναν σεβασμό και υπακοή όχι μόνο στους κανόνες αλλά και στα γνήσια έθιμα της εκκλησίας. Χαρακτηριστικό τέτοιο παράδειγμα αποτελεί το έθιμο το οποίο αναφέρει ο Βαλσαμών³⁵ σχετικά με την αποδοχή γυναίκας στον μοναχικό βίο. Ο Θεοστεφής Βασιλέας επικύρωσε σε διάταγμα την μακρά συνήθεια, χωρίς προϋπάρχοντα γραπτό νόμον, δηλαδή να γίνεται μοναχή μία γυναίκα αφού έζησε τουλάχιστον τρεις μήνες σε μοναστήρι. Γι' αυτό και ο Νικηφόρος Ομολογητής,³⁶ παραβάλλει τον

---

²⁶ Βλ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ, Π. 1967. Πολιτεία. In *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια* (Θ.Η.Ε.). Τομ. 10. (εκδόσης Α. Μαρτίνοσ). Αθήναι, 1967.

²⁷ Βλ. Α' Τιμόθεον 6, 15.

²⁸ Βλ. ΤΟΡΝΑΡΙΤΗΣ, Χ. 1930. *Αρχείον Βυζαντινού Δικαίου*. Τομ. Ι. Αθήναι, 1930.

²⁹ Βλ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ, Π. 1984. *Χριστιανική κοινωνιολογία*. Αθήνα : Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, 1984. σελ. 95.

³⁰ Βλ. *Επαναγωγή Νόμου*. Τίτλος γ', κεφ. Η'.

³¹ Βλ. Νεαράι, Ιουστίνου Ι έτους 566.

³² Βλ. Τιβερίου ΧΙΙ. έτους 582.

³³ Βλ. ΖΕΠΟΣ, J.G.R. Τομ. Ι. σελ. 54.

³⁴ Βλ. Λέον ΣΤ', έτος 910, τίτλος προΐμιου Νεαρών.

³⁵ Βλ. Σύνταγμα Ρ.Π. Τομ. Α'. σελ. 41.

³⁶ Βλ. ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ, ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ. 2004. Αντίρρησης, Γ'. In MIGNE, J.-P. *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologia Graeca)*. Τομος 100. Αθήναι : Κέντρο Πατερικών Εκδόσεων (ΚΕ.Π.Ε.), 2004. σελ. 388.

νόμο με τον λόγο, το έθιμο με το έργο.³⁷

ΕΘΙΜΑ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΡΑΤΟΣ

Η θέση του σύγχρονου κράτους είναι εντελώς διαφορετική έναντι της εκκλησίας. Η μεταβολή αυτή του σύγχρονου κράτους συνετελέσθη στα νεώτερα³⁸ χρόνια. Η αλλαγή της θέσης αυτής, είναι αποτέλεσμα των ιδεολογικών³⁹ ρευμάτων που αναπτύχθηκαν στην Δύση από το πνεύμα της Αναγέννησης⁴⁰ και την εποχή του Διαφωτισμού.⁴¹ Τον προτελευταίο αιώνα (19^ο) εκδηλώνεται η διεκδίκηση της πολιτείας, δηλαδή ζητεί για τον εαυτόν της την απόλυτη αυθεντία. Στα σύγχρονα Συντάγματα τονίζεται η απόλυτη κυριαρχία⁴² του λαού, ως είναι το ανώτατο όργανο της Πολιτείας. Ο άνθρωπος αποκτά απόλυτο αξία, ενώ το Βυζαντινό κράτος απόλυτο κύρος αναγνωριζόταν από τον λαό μόνο στον Θεό.⁴³

Συνέπεια όλων αυτών των εναλλαγών είναι η απόρροια της όλης κοσμοθεωρίας περί κράτους. Οι νόμοι και τα έθιμα της εκκλησίας ισχύουν μόνο μέχρι του σημείου που συμφωνούν με τους νόμους και την δημόσια τάξη της πολιτείας.⁴⁴ Αντίθετα η πολιτεία ελεύθερα μπορεί να ενεργεί και να δρά αντίθετα προς την εκκλησιαστική τάξη και παράδοση. Η εκκλησία⁴⁵ δεν αδιαφορεί για την συμπεριφορά αυτή της Πολιτείας. Όμως η πίστη του σύγχρονου ανθρώπου στον ιδανικό άνθρωπο⁴⁶ και τα αγαθά αυτού του

---

³⁷ ΒΛ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. 1862. Homilia LI. In MIGNE, J.-P. *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologia Graeca)*. Τομος 60. Paris, 1862. σελ. 351.

³⁸ ΒΛ. ΜΠΑΛΑΝΟΣ, Δ. 1920. *Πολιτεία και εκκλησία*. (Ανάτυπο). 1920. σελ. 75.

³⁹ ΒΛ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, Π. 1976. Τα ανθρώπινα δικαιώματα. In *Επιστημονική Επετηρίς*. Θεσσαλονίκη : Ανωτάτη Βιομηχανική Σχολή Θεσσαλονίκης, 1976. Τόμος 5, Τεύχος 2. σελ. 111. Ως νεωτερισμός, αναπτύχθηκε η διδασκαλία του εθνικού λαϊκού κράτους, το οποίο θα ήταν ανεξάρτητο από την εκκλησία, και ο άνθρωπος θα ήταν η ανώτατη αξία.

⁴⁰ ΒΛ. ΑΖΚΟΥΛ, Μ. 1981. *Anti - christianity, the new atheism*. Montreal: Monastery Press, 1981. σελ. 21. Ο συγγραφέας παρουσιάζει την πνευματική κατάσταση μετά την Αναγέννηση και την θρησκευτική μεταρρύθμιση.

⁴¹ ΒΛ. ΜΩΡΑΪΤΗΣ, Δ. *Διαφωτισμός*. Μ.Ε.Ε. Τομ. Θ'. σελ. 298.

⁴² ΒΛ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΣ, Π. 1939. *Εκκλησία και Πολιτεία ανά τους αιώνες*. Αθήναι, 1939. σελ. 187.

⁴³ ΒΛ. ΜΑΝΖΑΡΙΔΗΣ, Γ. 2004. *Χριστιανική Ηθική*. Θεσσαλονίκη, 2004. σελ. 286.

⁴⁴ „Il symbolise la desacralisation de cette histoire et la desincarnation du Dieu chretien. Dieu jusqu' ici se melait a l' histoire par les rois.” CAMUS, A. 1951. *L' Homme revolté*. Paris : Les Éditions Gallimard, 1951. σελ. 150.

⁴⁵ ΒΛ. SCHMEMANN, A. 1966. Σύγχρονος κόσμος και εκκλησιαστική λατρεία. In *Σύνορο*. Τρίμηνη έκδοση πνευματικής μαρτυρίας. Νο 37. Αθήνα, 1966. σελ. 10.

⁴⁶ ΒΛ. ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΣ, Χ. 1925. *Σύστημα Ηθικής*. Αθήναι : ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ, 1925. σελ. 359.

κόσμου⁴⁷ εκφράζεται μονολεκτικά στο πνεύμα⁴⁸ και στο κίνημα της εκκοσμικεύσεως (Saecularismus). Η αντίθεση μεταξύ συγχρόνου κράτους και εκκλησίας μπορεί να φθάσει και σε σύγκρουση όταν ένα έθιμο έχει αποδειχθεί ως γνήσιο και παραβιάζεται, οπότε έχει επιπτώσεις στην ομαλή λειτουργία του εκκλησιαστικού βίου.

Μια τέτοια σύγκρουση μεταξύ σύγχρονου κράτους⁴⁹ και εκκλησίας, θα εγείρει αντιδράσεις και διαμαρτυρίες. Αν το σύγχρονο κράτος αδιαφορήσει και θελήσει βίαια να επιβάλει την απόφασή του, τότε η εκκλησία κηρύττει τον ευατόν της σε διωγμό.⁵⁰ Τέτοια κατάσταση δημιουργήθηκε το 1890-1891, όπου το Οικουμενικό Πατριαρχείο έκλεισε τους ναούς και διέκοψε τις ιεροτελεστίες. Αποτέλεσμα η εξέγερση του λαού εναντίον των ενόχων. Ο Μέγας Βεζύρης αναγκάστηκε και υπέγραψε τα του Πατριαρχείου προνόμια, ως ένα είδος συμφωνίας μεταξύ πολιτείας και εκκλησίας. Εκτός την μορφή αυτή της αντίδρασης η εκκλησία μπορεί να δεχθεί προσωρινά την πολιτειακή ρύθμιση, με το μέτρο της οικονομίας, για να ενισχύσει προσωρινά το ποίμνιό της.

Το μέτρο της οικονομίας εφαρμόζεται μόνο όταν η εκκλησιαστική αρχή διαπιστώνει ότι η πνευματική βλάβη εισχωρεί καταστρεπτικά. Κάθε ενέργεια έχει ως βάση τον κανόνα ΜΖ' των Αποστόλων περί συγκατάβασης = οικονομίας.

Με το μέτρο της οικονομίας, δεν σημαίνει ότι γίνεται αποδεκτή η νομοθεσία της πολιτείας αλλά μόνο και μόνο για να αποφύγει μεγαλύτερο κακό. Ετσι με την συγκεκριμένη ποιμαντική της φροντίδα αποφεύγονται τα

---

⁴⁷ Βλ. ΜΟΥΡΑΤΙΔΗΣ, Κ. 1975. *Εκκλησία, Πολιτεία, Σύνταγμα*. Αθήναι, 1975. σελ. 20.

⁴⁸ Βλ. *Declaration des droits de l' homme et du citoyen, της Γαλλικής ενθουσιωδούς 26/VIII/1789* άρθρο 2. Σκοπός πάσης πολιτικής κοινωνίας είναι η διατήρηση των φυσικών και απαράγραπτων δικαιωμάτων του ανθρώπου. *Declaration of independence*. Α' μέρος 4/VIII/1776. Οσες φορές κάποιο πολίτευμα γίνεται καταστρεπτικό του σκοπού του, είναι δικαίωμα του λαού να το μεταβάλλει και να το καταλύει. Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών. Προοίμιον. Το reaffirm Faith in fundamental human rights... Η θεμελιώδη αντίθεση του πνεύματος αυτού με το βυζαντινό φαίνεται στις «Νεαρές» των Βυζαντινών αυτοκρατόρων. Τιβέριος VIII, έτος 574: «Από τον Θεό και την δικαιοσύνη δεν υπάρχει τίποτα ανώτερο, χωρίς αυτών τίποτα δεν πρέπει να γίνεται». Ο Ηράκλειος στην «Νεαρά» ΧΧΩ του έτους 629, αναφέρει: «Κάθε πράξη πρέπει να γίνεται από ευσέβεια, γιατί έτσι δοξάζεται κάθε βασιλέας και κράτος.» J.G.R., τομ. Ι. σελ. 36.

⁴⁹ Βλ. ΨΑΡΟΥΔΑΚΗΣ, Ν. 1987. *Αντίχριστος, 666 και Ε.ΚΑΜ*. Αθήνα, 1987. σελ. 25.

⁵⁰ Βλ. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ, Β. 1998. *Εκκλησιαστική Ιστορία απ' αρχής μέχρι σήμερα*. Αθήνα : ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, 1998. σελ. 693.

χειρότερα αποτελέσματα. Μπορεί και να δημιουργηθεί εστία μόλυνσεως⁵¹ στο άσπιλο σώμα της εκκλησίας με την αποδοχή των αιρέσεων ή των παρανόμων ενεργειών της Πολιτείας από ανάξιους εκκλησιαστικούς ηγέτες. Η τυχόν παρανομία παραμένει ως ξένο σώμα στην εκκλησία και την ταλαιπωρεί, όμως αυτό είναι το φαινόμενο, γιατί μετά την δοκιμασία, η δυσκολία αυτή η εκκλησία έχει ξαναβρεί την γαλήνη της και την δόξα⁵² της. Οι τυχόν παράνομες ενέργειες των εκκλησιαστικών προϊσταμένων δεν σημαίνουν ότι γίνονται αποδεκτές από την εκκλησία και ότι εκδηλώνουν την βούλησή της ως θεανθρώπινου οργανισμού. Στις περιόδους των αιρέσεων φαινόταν ότι επικρατούσε το ψεύδος, όμως γρήγορα αποκαθίστατο η αλήθεια,⁵³ όπως και φαίνεται στο Συνοδικό της ορθοδοξίας.

Η συνολική και ενιαία στάση του κράτους προς το εκκλησιαστικό έθιμο, είναι διαφορετική μετά την απελευθέρωση⁵⁴ από την Τουρκική σκλαβιά. Ειδικότερα για παράδειγμα όταν το έτος 1847, στην β' συνδιάσκεψη της α' βουλευτικής περιόδου, συζητήθηκε το νομοσχέδιο, περί επισκόπων και επισκόπων, τονίστηκε ότι: η απελευθερωμένη Ελλάδα είναι η συνέχεια της παλαιάς Ελλάδας, και το νέο απελευθερωμένο κράτος δεν είναι ξένο κατασκεύασμα, αλλά έχει ιστορία και παραδόσεις⁵⁵ και δικαιώματα και ήθη. Η διακήρυξη αυτή αποτελεί όχι μόνο επιβεβαίωση ότι η Πολιτεία είχε αδιαφορήσει για τις παραδόσεις⁵⁶ του λαού, αλλά και ότι οι πολιτειακοί παράγοντες είχαν περιφρονήσει τα έθιμα του ορθοδόξου λαού, με τη ιδεολογία⁵⁷ ότι τα ξένα πρότυπα θα ήταν τα μόνα σωτήρια. Για την στάση αυτήν, της πολιτείας ευθύνεται και η τότε εκκλησιαστική⁵⁸ ηγεσία. Παράδειγμα αυτής της Χαύδους κατάστασης είναι ότι στις 19 Αυγούστου 1833, με

---

⁵¹ Βλ. GOUILLARD, J. 1967. *Le Synodicon de l'Orthodoxie : édition et commentaire*. Paris : Travaux et Mémoires, 1967. 2, σελ. 47.

⁵² Βλ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΩΓΩΝΑΤΟΣ. *Ηδικτον*, έτους 860, Mansi, XI, στίχος 712 B.

⁵³ Βλ. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Β. *Πραγματεΐαι, Τρόπωνος*. σελ. 45.

⁵⁴ Βλ. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΣ, Α. 1965. *Ελληνικό Εκκλησιαστικό Δίκαιον*. Αθήναι, 1965. σελ. 86.

⁵⁵ Βλ. *Πρακτικά συνεδριάσεων της Ελληνικής Βουλής*. Αθήναι, 1846. Α', σελ. 331. βλέπε και ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, Χ. *Το Σύνταγμα και οι Ιεροί Κανόνες*. σελ. 28. Στην συζήτηση επί του νομοσχεδίου αυτού, ο Μ. Σχοινάς, κατηγόρησε ελεγκτικά την περιφρόνηση της Αντιβασιλείας για τα έθιμα του ορθοδόξου λαού.

⁵⁶ Βλ. ΚΟΤΣΩΝΗΣ, Ι. 1961. Η συνήθεια εν τω νεωτέρω κανονικώ Δικαίω. In Θεολογικό περιοδικό *Γρηγόριος ο Παλαμάς*. Θεσσαλονίκη, 1961, 44.

⁵⁷ Βλ. ΜΠΑΣΤΙΑΣ, Κ. Ο Παπουλάκος. In *Εγκυκλοπαίδεια Ηλίου (Ι.Ε.)*. Εκδοτική Αθηνών, 1984. σελ. 146.

⁵⁸ Βλ. ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΣ, Χ. 1925. *Σύστημα Ηθικής*. Αθήναι : ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ, 1925. σελ 303.

Εγκύκλιο⁵⁹ της η Ιερά Σύνοδος της εκκλησίας της Ελλάδας, έθεσε στον έλεγχο του κράτους 461 μοναστήρια από τα οποία τα 116 ερημώθηκαν και έκρινε γι' αυτά η Κυβέρνηση μπορεί να διατάξει ότι θεωρεί καλύτερο. Τον καιρό εκείνο, με τις διάφορες παρόμοιες ενέργειές της η Ιερά Σύνοδος⁶⁰ είχε δείξει ότι προσπαθούσε να περιβάλλει με το ένδυμα της νομιμότητας την "αστοργία" της προς τον μοναχισμό του έθνους που τόσα πολλά πρόσφερε για την ελευθερία,⁶¹ δίχως αντάλλαγμα. Αργότερα το Οικουμενικό Πατριαρχείο, έχοντας υπόψει αυτές τις παρανομίες που γινόταν, τόνισε την ορθόδοξο ερμηνεία των περί εκκλησίας άρθρων⁶² του Συντάγματος σύμφωνα με την οποία θεωρούνται αντισυνταγματικοί και οι νόμοι της Πολιτείας που αντίκεινται (δηλαδή βρίσκονται σε αντίθεση) όχι μόνο με τους Ιερούς Κανόνες αλλά και με τα έθιμα, γιατί τα έθιμα αποτελούν, βασικό κεφάλαιο των θεσμών.⁶³ Η υπόμνηση αυτή του Οικουμενικού Πατριαρχείου,⁶⁴ έγινε επανειλημμένα προς την Εκκλησία και το Κράτος, για την τήρηση⁶⁵ των παραδοσιακών παλαιών = "πατροπαράδοτων" εθίμων. Η ιερά Σύνοδος της Ελλαδικής⁶⁶ εκκλησίας έδειξε υπακοή στα γνήσια έθιμα,⁶⁷ ιδιαίτερα όταν έλαβε τον Πατριαρχικό και

Συνοδικό τόμο, για το Αυτοκέφαλο. Ομως, η απομάκρυνση του κράτους⁶⁸ από το ορθόδοξο εκκλησιαστικό πνεύμα και η τάση του να

---

⁵⁹ ΒΛ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, Σ. 1901. *Συλλογή των Εγκυκλίων της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος από το 1883 μέχρι τον 1901*. Αθήνα, 1901 (Ανατύπωση 1998). σελ. 640.

⁶⁰ ΒΛ. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ, Α. 1998. *Εκκλησιαστικοί Ρήτορες*. In *Απαντα*. Τομ. Ε'. Αθήνα : ΔΟΜΟΣ, 1998. σελ. 360.

⁶¹ ΒΛ. ΕΩΡΓΑΝΤΖΗΣ, Π. 1985. *Οι αρχιερείς και το 1821*. In *Οι Αρχιερείς και το Εικοσιένα*. Ξάνθη, 1985. σελ. 62.

⁶² ΒΛ. ΒΑΒΟΥΣΚΟΣ, Κ. *Η εκκλησία της Ελλάδος και οι σχέσεις της προς το Οικουμενικόν Πατριαρχείον*. σελ. 14.

⁶³ ΒΛ. ΤΖΩΡΤΖΑΤΟΣ, Β. 1967. *Η Καταστατική Νομοθεσία της Εκκλησίας της Ελλάδος από τη συστάσεως του Ελληνικού Βασιλείου*. Αθήνα, 1967. σελ. 40.

⁶⁴ ΒΛ. *Εγκύκλιος, Οικουμενικού Πατριαρχείου, 24/ΧΙΙΙ/1850 προς την Ελληνική Κυβέρνηση*. (Β. Τζωρτζάτος). σελ. 23.

⁶⁵ ΒΛ. ΠΑΠΑΘΕΜΕΛΗΣ, Σ. 1988. *Σχέσεις Εκκλησίας και Πολιτείας, μια εμπειρική προσέγγιση*. Δίκαιο και Πολιτική. 1988. σελ. 6.

⁶⁶ ΒΛ. ΓΕΔΕΩΝ, Μ. 1888. *Κανοκαί Διατάξεις*. Τομ. Ι. Κωνσταντινούπολη, 1888. σελ. 223.

⁶⁷ ΒΛ. ΣΒΩΛΟΣ, Α. - ΒΛΑΧΟΣ, Γ. 1954. *Το Σύνταγμα της Ελλάδος*. Τομ. Α'. Αθήνα, 1954. σελ. 62. (Δ' αναθεωρητική Βουλή).

⁶⁸ ΒΛ. ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΣ, Χ. 1964. *Εκκλησία και πολιτεία εξ επόψεως ορθοδόξου*. Θεσσαλονίκη : ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ, 1964. σελ. 56. Οι ειδικοί νόμοι του έτους 1856, παρότι αναγνώριζαν τους ιερούς κανόνες, όμως στην πραγματικότητα τους αθετούσαν ή τους τροποποιούσαν όπως ήθελαν, στερώντας την ελευθερία της εκκλησίας τόσο από τους κανόνες όσο και από το

καινοτομεί, άρχισε να γίνεται γρήγορα πασιφανής. Παράδειγμα αυτού αποτελεί το γεγονός, ότι η Ιερά Σύνοδος της Αυτοκεφάλου Ελλαδικώς εκκλησίας έστειλε υπόμνημα, στην πολιτεία, σχετικά με την αντικανονικότητα του νόμου 9/VI/1852, ο οποίος νόμος εξαφάνιζε όλους τους του ιερούς θεσμούς της εκκλησίας. Από αυτό το γεγονός συμπεραίνουμε ότι, ο αντικανονικός αυτός νόμος, στηριζόταν στην παράβαση⁶⁹ και των γνήσιων εκκλησιαστικών εθίμων. Ένας πατριώτης και αρχηγός στον αγώνα εναντίων των Τούρκων ήταν ο στρατηγός Μακρυγιάννης,⁷⁰ ο οποίος δήλωνε: στον καιρό της Τουρκίας, μία πέτρα δεν πείραζαν από τα μοναστήρια και τις εκκλησίες. Όταν τους διώξαμε τους Τούρκους ήρθαν οι φαναριώτες⁷¹ και οι άλλοι, για να μας κάνουν τα χειρότερα κακά.⁷² Οι Τούρκοι δεν προσπάθησαν να διορθώσουν την θρησκεία μας, αυτό το κάνουν τώρα πολλοί «μολυσμένοι» από μας.⁷³ Η συμπεριφορά του σύγχρονου⁷⁴ κράτους,⁷⁵ προς εκκλησιαστικό έθιμο⁷⁶, προσδιορίζεται με μεγαλύτερη ακρίβεια αφού παρουσιάσουμε την σύγχρονη στάση⁷⁷ του κράτους, σε ένα συγκεκριμένο και

Σύνταγμα του κράτους. Η εκκλησία άρχισε να υποβιβάζεται σε πολιτειακό ίδρυμα το οποίο είχε προσαρμοστεί στο τμήμα του υπουργείου των εκκλησιαστικών.

⁶⁹ ΒΛ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, Σ. 1901. *Συλλογή των Εγκυκλίων της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος από το 1883 μέχρι του 1901*. Αθήναι, 1901. (Ανατύπωση 1998). σελ. 947. Το εκκλησιαστικό φρόνημα, άρχισε να δεσμεύεται από το κράτος. Παράδειγμα Στην διακήρυξη περί της ανεξαρτησίας της Ελληνικής Εκκλησίας. 23/VII/1833.

⁷⁰ ΒΛ. ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ, Ι. 2003. *Απομνημονεύματα*. βιβλίο Γ', κεφ. δ'. Αθήνα : Γνώση, 2003. σελ. 389.

⁷¹ ΒΛ. ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ, Ι. 1999. *Οράματα και Θάματα*. (Επιμ. Α. Ν. Παπακώστας). Αθήνα : ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ. 1999. σελ. 66.

⁷² ΒΛ. ΣΤΡΑΓΚΑΣ, Θ. 1969. *Εκκλησίας Ελλάδος Ιστορία εκ πηγών αψευδών, τόμος Α'*. Αθήναι, 1969. σελ. 59 - 60. Η βία εξορία του ιεροκήρυκα Γερμανού στις 26/VII/1833.

⁷³ ΒΛ. Το βασιλικό Διάταγμα της 23/VII/1833. με το άρθρο 1, όριζε ότι: η ορθόδοξος Ανατολική εκκλησία του Βασιλείου της Ελλάδος, έχει ως προς το διοικητικό μέρος, αρχηγό τον Βασιλέα της Ελλάδος. Το άρθρο 2, όριζε ότι: Ο Βασιλέας προσδιορίζει (διορίζει) την Γραμματεία της Επικρατείας (state), η οποία να ενεργεί, για τα ζητήματα της ιεράς Συνόδου. Βλέπε ΣΤΡΑΓΚΑΣ, Θ. 1969. *Εκκλησίας Ελλάδος Ιστορία εκ πηγών αψευδών, τόμος Α'*. Αθήναι, 1969. σελ. 100.

⁷⁴ ΒΛ. ΜΙΑΙΛΕ, Μ. 1988. *Κριτική εισαγωγή στο δίκαιο*. Θεσσαλονίκη : Παρατηρητής, 1988. σελ. 27 και 381.

⁷⁵ ΒΛ. CARBONNIER, J. 1974. *Droit civil*. Τομ. Ι. Paris : Presses Universitaires de France, 1974. σελ. 13.

⁷⁶ ΒΛ. STUMPF, S. E. 1960. Contribution de la théologie à la philosophie du droit: la définition et l'interprétation du droit. In *Archives de philosophie du droit*. Paris : Sirey, 1960. σελ. 2.

⁷⁷ ΒΛ. GARDET, L. 1970. *L' Islam, Religion et Communauté*. Paris : Desclée de Brouwer, 1970. σελ. 181. Βλέπε στο τεύχος των Archives de philosophie du droit, το οποίο είναι αφιερωμένο στη: *La Théologie chrétienne et le Droit*. Το ίδιο και στο ΜΙΑΙΛΕ, Μ. 1988. *Κριτική εισαγωγή στο δίκαιο*. Θεσσαλονίκη : Παρατηρητής, 1988. σελ. 393.

βασικό έθιμο για την ορθοδοξία,⁷⁸ δηλαδή το έθιμο του "Αβατου", το οποίο θα εξετάσουμε στην συνέχεια.

ΤΟ "ΑΒΑΤΟΝ" ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ, ΩΣ ΔΙΕΘΝΕΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ

"Αβατον", ονομάζεται το έθιμο, εκείνο το οποίο απαγορεύει ρητά την είσοδο των γυναικών⁷⁹ στο Άγιο Όρος δηλαδή τον Άθωνα. Το Αβατον είναι ένα από τα αρχαία αγιορείτικα καθεστώτα, τα οποία προστατεύονται από το Ελληνικό Σύνταγμα 1975/86 σύμφωνα με το άρθρο 105 παράγραφος 3. Το Αβατον είναι έθιμο το οποίο διαμορφώθηκε και παρέμεινε ως γνήσιο εκκλησιαστικό έθιμο, με τοπικό χαρακτήρα. Το Αβατον είναι θεσμός ο οποίος κατοχυρώνεται από το Ελληνικό Σύνταγμα⁸⁰ καθώς και τον Καταστατικό Χάρτη του Αγίου Ορους⁸¹ :άρθρο 186. Στην χερσόνησο του Αγίου Ορους απαγορεύεται η είσοδος θηλυκών, σύμφωνα με την αρχαία παράδοση.⁸² Το "Αβατον" κατοχυρώνεται και από τα "Τυπικά"⁸³ της Αγιορείτικης Πολιτείας τα οποία πιστοποιούν τον εθιμικό του χαρακτήρα, γιατί η γραπτή καταχύρωση του Αβάτου αποτελεί την επιστημοποίηση της εθιμικής καθιέρωσης. Το αγιορείτικο Αβατον εκφράζει απόλυτα τον μοναχικό βίο και αυτός είναι ο λόγος που διατηρήθηκε τόσους αιώνες ακατάλυτο μέχρι των ημερών μας, απολαμβάνοντας μεγάλο σεβασμό. Το σύγ-

---

⁷⁸ Βλ. ΠΟΥΛΗΣ, Γ. *Εκκλησιαστική Δικαιοσύνη και Δικαστικός Ελεγχος*. Θεσσαλονίκη : Παρατηρητής, 1984. (Δίκαιο και Πολιτική, αρ. 15.).

⁷⁹ Βλ. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ, Γ. 1964. Η συνταγματικότητα της απαγορεύσεως εισόδου γυναικών της απαγορεύσεως εισόδου, γυναικών εις το Άγιον Όρος. In περιοδικό "Νέα Εστία". Αθήνα : ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ, 1964. 38. σελ. 99. Και ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΣ, Π. 1949. Η οργάνωσις του μοναχικού πολιτεύματος έν Αγίω Ορει Αθω. In *Αρχείον Εκκλησιαστικού και Κανονικού Δικαίου*. 4. Αθήναι, 1949. σελ. 189. Το έθιμο του "Αβάτου" το συγκαταλέγει στα προνόμια του Αγίου Ορους.

⁸⁰ Βλ. ΜΑΡΙΝΟΣ, Α. *Η απαγόρευση εισόδου γυναικών στο Άγιον Όρος*. σελ. 230. Υποστηρίζει την διατήρηση του "Αβάτου".

⁸¹ Βλ. ΠΟΥΛΗΣ, Γ. 1981. Το "Αβάτον" του Αγ. Ορους και η ποινικοποίηση της παραβίασής του με το Νομοθετικό Διάταγμα 2623/1953. In *Αρμενόπουλος*. Θεσσαλονίκη : Δικηγορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης, 1981. 2, σελ. 170.

⁸² Βλ. ΠΑΠΑΣΤΑΘΗΣ, Χ. 1979. Το "Αβατον" του Αγίου Ορους στις γυναίκες. In "Αρμενόπουλος" 33, 1979. σελ. 80. Και NAZ, E. 1954. *Traité de Droit Canonique*. Τομ. I. Paris, 1954. σελ. 655.

⁸³ Βλ. ΡΑΛΛΗΣ, Κ. 1908. *Περί του "Αβάτου" των μοναστηριών κατά το δίκαιον της ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας*. Αθήναι, 1908. Και GREUSEN, J. 1942. "Cloture". In *Dictionnaire de Droit Canonique*, Τομ. III. Paris, 1942. σελ. 891.

χρονο, όμως Κράτος⁸⁴ το οποίο εκδηλώνει το φρόνημα της συγχρόνου κοινωνίας παρουσιάζει τάσεις και επανειλημμένα εκδηλώνει την διάθεσή του να καταργήσει το Αβατον.

Η αρχή του Αβάτου στην Ορθόδοξη Εκκλησία περιλαμβάνεται σε σύνολο διατάξεων του Κανονικού και του Βυζαντινού πολιτειακού δικαίου. Οι διατάξεις αυτές έχουν διπλό περιεχόμενο: 1. Απαγορεύουν στους μοναχούς και στις μοναχές την έξοδο από την Μονή της μετανοίας τους. Η έξοδος επιτρέπεται μόνο για ειδικούς λόγους και με την τήρηση ορισμένης διαδικασίας. 2. Απαγορεύουν την διαμονή ή και την είσοδο μέσα στον περίβολο ή στις εγκαταστάσεις ή ακόμη και στην περιοχή των Μονών σε ορισμένες κατηγορίες φυσικών προσώπων ή και ζώων. Ως αιτιολογία της θεσπίσεως του Αβάτου προβάλλεται η απρόσκοπτη αφιέρωση των μοναχών και των μοναστηριών στα ιδεώδη του μοναχικού βίου καθώς και η αποφυγή αφορμών κολασμού, βλασφημίας και σκανδάλων.

Η νομοκανονική βάση του Αβάτου ανάγεται στην Α' προς Κορινθίους επιστολή του αποστόλου Παύλου, κεφ. 10, 31 και 11, 1. Η δικαϊκή έκφραση του Αβάτου θεμελιώνεται στους (10) κανόνες του θεμελιωτή του αναχωρητικού βίου του Μεγάλου Αντωνίου, επίσης στον κανόνα 47 της ΣΤ' Συνόδου και με τον 18 της Ζ' Συνόδου. Εδικά για το Αβατον του Αγίου Όρους ο αυτοκράτορας Βασίλειος ο Α', ο Μακεδώνας⁸⁵ με σιγίλλιο του, που έκδωσε το έτος 833, απαγόρευσε την είσοδο σε όλους τους λαϊκούς, στους οποίους δεν είχαν σκοπό να γίνουν μοναχοί. Επίσης στο "Τυπικό ή Κανονικό" του οσίου Αθανασίου⁸⁶ του Αθωνίτη το έτος 959, ορίζεται η απαγόρευση εισόδου κάθε θηλυκού. Το έτος 1574, το Τυπικό του πατριάρχη Ιερεμία Β', απαγορεύει την είσοδο στα παιδιά και στις μοναχές. Καθώς και πολλές άλλες νομοκανονικές πηγές, παρότι απαγορεύουν την είσοδο στο Άγιο Όρος, δεν υπάρχει ξεκάθαρη ρητή απαγόρευση, μόνο, για τις γυναίκες. Γι' αυτό και αποτελεί απαγόρευση εθιμικού δικαίου. Το Αβατον για τις γυναίκες ξεκάθαρα δεν περιλήφθηκε ad hoc στα Τυπικά, επειδή ήταν ήδη δεδομένο. Ο Καταστατικός Χάρτης του Αγίου Όρους που κυρώθηκε με το νομοθετικό διάταγμα ης 10/16 Σεπτεμβρίου 1926, αποτελεί την πρώτη⁸⁷ χρονολογικά

---

⁸⁴ Βλ. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ, Α. 1994. Ιστορικανονική θεώρηση περί του Αβάτου. In *Άγνωστες οσιακές μορφές Αγιορειτών του 19ου αιώνα*. Αθήνα : ΤΗΝΟΣ, 1994. σελ. 180.

⁸⁵ Βλ. DOLGER, F. 1955. Archivarbeit auf den Athos. In *Archivalische Zeitschrift*. 50/1. 1955. σελ. 292.

⁸⁶ Βλ. MEYER, P. 1894. *Die Haupturkunden Für die Geschichte der Athosklöster*. Leipzig, 1894. σελ. 118.

⁸⁷ Βλ. ΠΑΠΑΣΤΑΘΗΣ, Χ. 1979. Το Αβατον του Αγίου Όρους στις γυναίκες. In *Αρμενόπουλος*. Θεσσαλονίκη : Δικηγορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης, 1979. 33, τεύχος 1, σελ. 81.

γραφτή πηγή του αγιορείτικου δικαίου που ρητά απαγορεύει την είσοδο όλων γενικά, των γυναικών στο Άγιο Όρος. Είναι γνωστό πλέον ότι μετά την κατάργηση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας το έθιμο είναι ο κύριος ρυθμιστής⁸⁸ του αγιορείτικου μοναχισμού. Τη παράδοση αυτή του Αβάτου σεβάσθηκαν οι κατά καιρούς ξένοι κατακτητές, καθώς επίσης και οι διδακτορικές κυβερνήσεις.

Συγκεκριμένα, το έθιμο του Αβάτου, έχει την ρίζα του στην απαγόρευση⁸⁹ της Εκκλησίας προς τους κληρικούς να έχουν "συνεισάκτους παρθένους", δηλαδή να συγκατοικούν με γυναίκες. Αργότερα⁹⁰ αυτή η απαγόρευση εδραιώθηκε⁹¹ με τους Κανόνες ΜΖ' της ΣΤ' Οικουμενικής Συνόδου καθώς επίσης, και με τον κανόνα ΙΖ' του Νικηφόρου Ομολογητού.

Η θέση του σύγχρονου κράτους, προς την μακρά παράδοση του Αβάτου, δεν είναι τόσο ευνοϊκή, γιατί έχουν γίνει προσπάθειες για την κατάλυση του Αβάτου. Επανελημμένα ακόμα και σήμερα υπάρχει ο κίνδυνος της παραβίασεως του "Αβάτου". Η Ιερά Κοινότητα του Αγίου Όρους έχει στείλει υπομνήματα σχετικά με τον κίνδυνο, του αφύλακτου⁹² της προσβάσεως στο Άγιο Όρος, μέσω της ξηράς.

---

⁸⁸ Βλ. ΠΕΤΡΑΚΟΣ, Δ. *Το μοναχικόν πολίτευμα του Αγίου Όρους*. σελ. 161.

⁸⁹ Βλ. ΧΩΡΑΣ, Γ. *Συνεισάκτοι*. In *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια* (Θ.Η.Ε.). Τομ. 11. (εκδόσης Α. Μαρτίνοσ). Αθήναι, 1967. σελ. 564.

⁹⁰ Βλ. ΚΡΙΚΩΝΗΣ, Χ. 1964. *Ο Αγιορείτικος μοναχισμός*. Θεσσαλονίκη, 1964. σελ. 142.

⁹¹ Βλ. ΚΑΧΡΙΜΑΝΗΣ, Γ. *Αβατον Ι. Μονής* In *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια* (Θ.Η.Ε.). Τομ. 1. (εκδόσης Α. Μαρτίνοσ). Αθήναι, 1962. σελ. 20. Ειδικά για το Άγιο Όρος το Αβατον εισήχθη, σύμφωνα με την Παράδοση, κατόπιν θείας αποκαλύψεως. Βλέπε, ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ. 1865. ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΘΑΥΜΑΣΤΟΝ ΚΑΙ ΙΣΑΓΓΕΛΟΝ ΒΙΟΝ ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΚΑΙΘΕΟΦΟΡΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΠΕΤΡΟΥ ΤΟΥ ΕΝ ΤΩ ΑΓΙΩ ΟΡΕΙ ΤΩ ΑΘΩ ΑΣΚΗΣΑΝΤΟΣ. In MIGNE, J.-P. *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ* (*Patrologia Graeca*). Τομος 150. Paris, 1865. σελ. 1005. Και ΠΑΠΑΔΑΤΟΣ, Στ. *Το πρόβλημα του Αβάτου του Αγίου Όρους*. σελ. 18. Αναγνωρίσθηκε και καθιερώθηκε επίσημα από τα Τυπικά της Αθωνικής Πολιτείας, έμμεσα. Ο Νικόδημος Γρηγοράς, στην Ρωμαϊκή Ιστορία, Λόγος XIV 7, σελ. 716, ομολογεί την ισχύ του εθίμου αυτού, και την ρητή απαγόρευση εισόδου στις γυναίκες.

⁹² Βλ. *Μακεδονία*. Θεσσαλονίκη : ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΚΤΥΠΩΤΙΚΗ Α.Ε. 30/9/1984. Επανελημμένα, έχουν συληφθεί, ένοχοι παραβίασεως του Αβάτου, σύμφωνα με τις εκθέσεις της Αστυνομίας, και έχουν οδηγηθεί στο Αυτόφωρο Μονομελές Πλημμελιοδικείο Θεσσαλονίκης. Παράδειγμα η Απόφαση: 15583/1981. Στην εφημερίδα έχουν σχολιασθεί και γραφθεί πολλά για την παραβίαση του Αβάτου και την δίωξη των ενόχων. Στον Ελληνικό Κοινοβούλιο, έχουν γίνει επανελημένες συζητήσεις, όπως για παράδειγμα: ΜΑΝΑΒΗΣ, Θ. 1975. Εισηγήσεις επι της τελικής διατυπώσεως του άρθρου 105 του Ελληνικού Συντάγματος του 1975. Σχέδιον άρθρου 109. In *Πρακτικά των συνεδριάσεων της Βουλής επί του Συντάγματος 1975*. Αθήνα, 1975. σελ. 855. Βλέπε ΚΟΥΤΣΟΧΕΡΑ, Ι. 1976. Πρότασις καταργήσεως Αβάτου. In *Πρακτικά συνεδριάσεων των Α' και Β' Τμημάτων της Βουλής, συνεδρία ΙΑ' 7 Ιουνίου 1976*. Αθήνα, 1976. σελ. 209.

Η θέση της διεθνούς κοινωνίας, της Ε.Κ, προς το Άγιο Όρος έχει αρκετό ενδιαφέρον. Το κείμενο της Κοινής Δηλώσεως περί του Αγίου Όρους, το οποίο προσαρμόσθηκε στην τελική πράξη της 19/IV/1979 περί προσχωρήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα. Το κείμενο είναι: Αναγνωρίζοντας ότι το ειδικό καθεστώς, το οποίο έχει παραχωρηθεί στο Άγιο Όρος, όπως αυτό είναι εγγυημένο από το άρθρο 105 του Ελληνικού Συντάγματος, δικαιολογείται αποκλειστικά για λόγους πνευματικούς και θρησκευτικούς, η Κοινότητα θα μεριμνήσει ώστε να ληφθούν υπ' όψη οι λόγοι αυτοί κατά την εφαρμογή και την περαιτέρω επεξεργασία των διατάξεων του κοινοτικού δικαίου, ιδίως όσον αφορά τις τελωνειακές και φορολογικές απαλλαγές, καθώς και το δικαίωμα εγκαταστάσεως.

Με το κείμενο αυτό της Δηλώσεως αναγνωρίζεται διεθνώς, το Ελληνικό Συνταγματικό καθεστώς του Αγίου Όρους, αλλά και η υποχρέωση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας να μεριμνεί ώστε κατά την εφαρμογή των διατάξεων της να λαμβάνεται υπ' όψη το ειδικό αυτό καθεστώς.

Συμπερασματικά από την παραπάνω ερμηνεία της δηλώσεως προκύπτει ότι το νομικό καθεστώς έναντι του Αγίου Όρους είναι: 1ΟΝ. Τα κράτη-μέλη δεσμεύονται, στο να λαμβάνουν υπ' όψει, κατά την θέσπιση και εφαρμογή των Κοινοτικών διατάξεων, το ιδιόμορφο Αγιορείτικο καθεστώς και τονίζεται ότι η Κοινή Δήλωση δεν γεννά υποχρεώσεις⁹³ αυστηρά νομικού χαρακτήρα. 2ΟΝ. Σήμερα το Άγιο Όρος δεν ανήκει αποκλειστικά στο Ελληνικό Κράτος, αλλά και στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Συνεπώς υπάρχει πρόβλημα προσαρμογής του Αγίου Όρους στις αρχές και τις κατευθύνσεις οι οποίες εμπνέουν την Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Το κάθε πρόβλημα του Αγίου Όρους είναι πρωτίστως Ελληνικό πριν μπορέσει να γίνει και Κοινοτικό.⁹⁴ 3ΟΝ. Με το Αβατον του Αγίου Όρους εισάγεται στο Κοινοτικό Δίκαιο αντίθετη ρύθμιση, όμως στηρίζεται το νόμιμον του θεσμού γιατί εκφράζει, όπως και τα άλλα αγιορειτικά καθεστώτα, μιά έννοια δημόσιας τάξης, που ανάγεται σε ένα θρησκευτικό χαρακτήρα δημόσιο υψηλό συμφέρον⁹⁵

Για το δικαίωμα της (ελεύθερης) εγκατάστασης, το οποίο δικαίωμα περιορίζεται από το Αβατον, δεν είναι λόγος περιορισμού, γιατί οι ιερές

---

⁹³ Βλ. ΣΚΑΝΔΑΜΗΣ, Ν. *Το Άγιο Όρος και οι Ευρωπαϊκές Κοινότητες*. σελ. 275.

⁹⁴ Βλ. ΣΚΑΝΔΑΜΗΣ, Ν. *Το Άγιο Όρος και οι Ευρωπαϊκές Κοινότητες*. σελ. 285.

⁹⁵ Βλ. Αρθρο 56 της συνθήκης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, 29 /IV/1979.

μονές μπορούν να επιτρέπουν ορισμένες μορφές εγκατάστασης. Μετά από την εξέταση, του νομοκανονικού πλαισίου, είδαμε την θέση στην οποία εντάσσεται το Άγιον Όρος, στην διεθνή κοινωνία. Σημαντικός, καθοριστικός παράγοντας, για την μοναχική πολιτεία είναι και το πνευματικό ιδεολογικό καθεστώς της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, και συγκεκριμένα από την Δύση, έχουν επανειλημμένα επισημανθεί οι κίνδυνοι προς την Ορθοδοξία. Αυτοί οι κίνδυνοι από την Δύση είναι οι διάφορες αιρέσεις⁹⁶ που προσπαθούν να εισβάλλουν στον ορθόδοξο χώρο. Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα, ιδεολογικά και ηθικά είναι ανεργατιστή, ο κίνδυνος περί της νομομοποιήσεως⁹⁷ των αμβλώσεων η αποποινικοποίηση, της μοιχείας η θέσπιση του πολιτικού γάμου,⁹⁸ στην ορθόδοξη Ελλάδα, οφείλονται στην ισχύ⁹⁹ των Δυτικών θεσμών. Παρατηρήθηκε ότι τα προγράμματα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας αμβλύνουν την εθνική συνείδηση¹⁰⁰ των κρατών, μελών της, με την επιθυμία της να καταργηθούν οι εθνικές γιορτές. Η παρατήρηση του διεθνολόγου καθηγητή Δ. Ευρυγένη¹⁰¹ είναι σημαντική, γιατί διατυπώνει τον κίνδυνο της εκκοσμικεύσεως του Αγίου Όρους από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα.

Ο διεθνισμός ο οποίος εκφράζεται, από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα είναι αντίθετος με την ορθόδοξο διδασκαλία, γιατί ο Θεός όρισε τα όρια¹⁰² των εθνών¹⁰³ για να μην υπάρχει εξάπλωση του κακού. Η κατάλυση των ορίων των εθνών δικαιολογείται μόνο με την επικράτηση της μίας ορθόδοξης πίστης.¹⁰⁴ Αυτή η αντίληψη θεμελιώνεται στην όλη εκκλησιολογία, ακόμα από τα αποστολικά χρόνια και συγκεκριμένα από την ημέρα της Πεντη-

---

⁹⁶ Βλ. Χριστ. (Παρασκευΐδης). *Δημητριάδης*. Ο.Τ.14/V/1980.

⁹⁷ Οι αμβρώσεις νομιμοποιήθηκαν με τον νόμο 1609/1986, στο Ελληνικό ορθόδοξο κράτος.

⁹⁸ Βλ. *Άρθρο 1376 Αστικού Ελληνικού Κώδικα*, όπως τροποποιήθηκε από τον νόμο 1250/1982.

⁹⁹ Βλ. ΜΑΡΙΝΟΣ, Α. *Η θρησκευτική ελευθερία*. Αθήναι, 1972. σελ. 268. Παραβιάζεται η θρησκευτική ελευθερία του πολίτη, όταν είναι υποχρωμένος να τελεί, συγκεκριμένο τύπο γάμου. Η ποινική δίωξη της μοιχείας καταργήθηκε με τον νόμο 1272/1982.

¹⁰⁰ *Ταξιδεύοντας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα*. 1986. σελ. 47.

¹⁰¹ Βλ. ΕΥΡΥΓΕΝΗΣ, Δ. 1984. *Εισήγηση στο Συμπόσιο περί Αγίου Όρους*. Θεσσαλονίκη, 1984. σελ. 8.

¹⁰² Βλ. *Δευτερονόμιον* 32, 8.

¹⁰³ Βλ. FILLION, L.-C. 1888 – 1895. *La Sainte Bible commentée d'après la Vulgate et les textes hébreux* (8 volumes). Paris, 1888 – 1895. σελ. 55.

¹⁰⁴ Βλ. *Πράξεις Αποστόλων* 2, 10.

κοστής¹⁰⁵ κατά την οποία οι απόστολοι κήρυξαν σε διάφορες γλώσσες τον νέο ευαγγελικό νόμο της χάριτος.

Παραπάνω παρουσιάσαμε το νομικό και ιδεολογικό πλαίσιο, στο οποίο έχει ενταχθεί το Άγιο Όρος, στο περιβάλλον της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Αυτό το περιβάλλον δεν είναι τόσο θετικό, γιατί καθιστά το ενδεχόμενο καταργήσεως¹⁰⁶ του Αβάτου.

Μέχρι σήμερα δεν έχει πραγματοποιηθεί η κατάργηση του Αβάτου, όμως θα πρέπει να εξετάσουμε την αντίθεση που υπάρχει προς τον θεσμό αυτό. Ποιοί είναι οι λόγοι της αντίθεσης; ποιός ο ενδεδειγμένος τρόπος αντίδρασης όταν καταργηθεί ο θεσμός και ποιές οι συνέπειες; Εναντίον του Αβάτου διατυπώθηκαν διάφορα επιχειρήματα. Αυτό ήταν; 1. ότι, στερείται η προσωπική ελευθερία του κάθε ατόμου να μετακινείται στα όρια της χώρας χωρίς έλεγχο της αρχής. 2. η παραβίαση της ισότητας των δύο φύλων. Τα επιχειρήματα αυτά δεν μπορούν να τεκμηριωθούν όπως προαναφέραμε, γιατί το Αβατον αποτελεί προνομιακό¹⁰⁷ θεσμό του καθεστώτος που συντελεί στην απρόσκοπτη αφιέρωση των αγιορειτών στα μοναχικά ιδεώδη και κατοχυρώνονται από το Σύνταγμα της Ελλάδος. Γι' αυτό και αποτελεί συνταγματικά κατοχυρωμένη εξαίρεση¹⁰⁸ της γενικής αρχής της ισότητας.

Ένα άλλο επιχείρημα κατά του Αβάτου είναι η προβαλλόμενη αντίθεσή του προς τις διάφορες διεθνείς πράξεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως: ο χάρτης¹⁰⁹ του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών Ο.Η.Ε. Η Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, και η Σύμβαση της Ρώμης.¹¹⁰ Αλλά αυτά τα επιχειρήματα δεν ευσταθούν, γιατί οι διεθνείς συμβάσεις δεν μπορούν να υπερισχύσουν και να καταργήσουν θεσμούς που κατοχυρώνονται από το Σύνταγμα. Παράλληλα, πρέπει να τονιστεί ότι με διεθνείς πράξεις, επίσης, είναι υποχρεωμένη η Ελλάδα να σέβεται το καθεστώς του

---

¹⁰⁵ Βλ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. 1996. Όμιλία εις την άγιαν Πεντηκοστήν. In MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (*Patrologia Graeca*). Τομος 50. Αθήναι : Κέντρο Πατερικών Εκδόσεων (ΚΕ.Π.Ε.), 1996. σελ. 468.

¹⁰⁶ Η επίσημη διακήρυξη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας είναι: Μονολότι η Ανατολική Εκκλησία θεωρεί ότι είναι η μόνη "Ορθόδοξη", οι αρχές της χριστιανοσύνης είναι οι ίδιες για τους χριστιανούς των δογμάτων. Βλ. *Ταξιδεύοντας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα*. σελ. 44.

¹⁰⁷ Βλ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΣ, Π. 1949. Η οργάνωση του μοναχικού πολιτεύματος εν Αγίω Ορει Αθω. In *Αρχείον Εκκλησιαστικού και Κανονικού Δικαίου*. 4. Αθήναι, 1949. σελ. 190.

¹⁰⁸ Βλ. ΜΑΝΕΣΗΣ, Α. *Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικές ελευθερίες*. τεύχ. Α'. σελ. 85.

¹⁰⁹ Βλ. *Αναγκαστικός νόμος 585/1945*.

¹¹⁰ Βλ. *Νόμος 2329.1950*.

Αγίου Όρους. Συγκεκριμένα, το άρθρο 18 της Συνθήκης των Σερβών "περί προστασίας των εν Ελλάδι μειονοτήτων"¹¹¹, ορίζει ότι: Η Ελλάδα υποχρεούται να αναγνωρίζει και διατηρήσει τα εκ παραδόσεως δικαιώματα και ελευθερίες, των οποίων απολαμβάνουν οι μή (όχι) Ελληνικές Μοναστηριακές Κοινότητες του Αγίου Όρους, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 62 της Συνθήκης του Βερολίνου της 13 Ιουλίου 1878. Το τελευταίο άρθρο ορίζει: „Les moines du Mont Athos, quel que soit leur pays d' origine, seront Maitenus dans leurs possessions et avantages anterieurs et jouiront, sans aucune exception, d' une entiere egalite' de drois et prerogatives.“¹¹²

Με την Συνθήκη του Βερολίνου επιβλήθηκε στην Οθωμανική αυτοκρατορία και στην συνέχεια με την Συνθήκη των Σερβών, στην Ελλάδα, η διεθνής υποχρέωση να σέβονται "...τα πρότερα πλεονεκτήματα" των μοναχών των Μονών του Αγίου Όρους, δηλαδή το προνομιακό καθεστώς του Αγίου Όρους, μία εκδήλωση του οποίου είναι και το Αβατον.

Επομένως και αν ακόμη δεν υπήρχε, η προστασία του Αβάτου από το Σύνταγμα, πάλι η Ελλάδα ήταν υποχρεωμένη να σεβαστεί το Αβατο, γιατί η ισχύς του καθιερώνεται και με διεθνή πράξη. Διαφορετικά, αν παραβιαζόταν το Αβατο, τότε το Ελληνικό Κράτος θα οδηγούνταν σύμφωνα με το Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο, υπόδικο μπροστά στην διεθνή κοινή γνώμη και στα αρμόδια όργανα των διεθνών οργανισμών.

Εδώ θα περιορισθούμε να εξετάσουμε και την συγκεκριμένη αντίθεση αυτών προς τον Αβατον. Η αντίθεση, αυτή, στηρίζεται στο ότι, το Αβατον αποτελεί θεσμό του παρελθόντος, ο οποίος δεν αντέχει στις απαιτήσεις του σύγχρονου¹¹³ ανθρώπου. Αυτή η άποψη υποστηρίζει ότι το έθιμο έχασε την *opinio necessitatis*,¹¹⁴ το οποίο είναι απαραίτητο στοιχείο για την διατήρηση του εθίμου στο δίκαιο της Πολιτείας. Το επιχείρημα αυτής της άποψης δεν ισχύει. Ακόμα και αν δεχθούμε ότι έπαυσε να υπάρχει η *opinio necessitatis*, η μεταστροφή της περί δικαίου αντιλήψεως συναντάται μόνο σε πρόσωπα

---

¹¹¹ Νομοθετικό Διάταγμα 29-9/30-10-1923 "Περί προστασίας των εν Ελλάδι μειονοτήτων» Φ.Ε.Κ. Α', 311/30-10-1923. Και ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ, Ν. *Η συνταγματική προστασία του αγιορειτικού καθεστώτος*, Αθήνα, 1958. σελ. 161. Του ίδιου *La condition internationale du Mont Athos*. In *Le Milénaire du Mont Athos, 963-1963*. Τομ. II. Venice : Editions De Chevetogne, 1963. σελ. 381.

¹¹² YOUNG, G. 1905. *Corps de droit otoman*. Vol. II. Oxford : Clarendon Press, 1905. σελ. 4. Και ΒΑΜΒΕΤΣΟΣ, Α. 1917. *Το Άγιον Όρος και η ελληνική πολιτική*. Αθήνα, 1917. σελ. 4.

¹¹³ Βλ. ΦΟΥΡΑΚΗΣ, Ι. 1988. *Η πρώτη σύγκρουση*. Αθήνα, 1988. σελ. 309.

¹¹⁴ Βλ. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ, Α. *Γενικές Αρχές αστικού δικαίου*. σελ. 55.

αδιάφορα ή τα οποία διάκεινται εχθρικά προς το εκκλησιαστικό πολίτευμα. Η αλλαγή της αντιλήψεως των ανθρώπων αυτών δεν μπορεί να έχει αποφασιστικό ρόλο, για έθιμο που ρυθμίζει την λειτουργία, "της ξένης προς τον κόσμο",¹¹⁵ της κοινωνίας της Εκκλησίας, γιατί οι έχοντες την άποψη αυτή δεν συμμετέχουν στην ζωή της και δεν έχουν λόγο, γι' αυτήν. Παράγοντας διαμόρφωσης ή μεταβολής εθίμου εκκλησιαστικού είναι μόνο τα ζώντα (ενεργά) μέλη της Εκκλησίας. Αυτά μόνο έχουν το δικαίωμα, με την συμπεριφορά τους να επηρεάσουν¹¹⁶ την λειτουργία ενός εθίμου. Οι ξένοι προς την εκκλησιαστικήν τάξη, μπορούν να εκφράσουν ελεύθερα τη γνώμη τους αλλά μόνο ως ανεύθυνοι παρατηρητές, από τα διάφορα εξωτερικά στοιχεία που υποπίπτουν στην αντίληψή τους. Κάθε πρόσωπο που δεν διατηρεί κανένα ουσιαστικό δεσμό με την νομοκανονική¹¹⁷ νομοθεσία δεν την ζεί, ούτε προσπαθεί να την πλησιάσει, τότε δεν έχει και άποψη ή η άποψη του είναι αδιάφορη για το εκκλησιαστικό σώμα.

Για την εκκλησία η *opinio necessitatis*, αντικαθίσταται με την συνείδηση περί γνησιότητας εκ μέρους του λαού της εκκλησίας, ο οποίος και εφαρμόζει τα εκκλησιαστικά έθιμα. Η συνείδηση γνησιότητας είναι φυσική συνέπεια της ιδιότητας του εθίμου να περιέχει σπόρο αλήθειας. Εφόσον το Άβατον περιέχει σπόρο αλήθειας, γιατί πηγάζει από την ενιαία αλήθεια της ιερής παράδοσης, παραμένει και σήμερα ενεργό και έχει ισχύ, η οποία ανανεώνεται μετά από κάθε προσβολή που δέχεται. Αποφασιστικό ρόλο, συνεπώς, για την διαμόρφωση των εκκλησιαστικών θεσμών έχουν μόνο τα ζώντα μέλη της εκκλησίας και κατ' επέκταση οι αγιορείτες μοναχοί όσον αφορά το Άβατον, και κατά δεύτερον λόγο οι ορθόδοξοι¹¹⁸ που έχουν ιερά συνείδηση¹¹⁹ για τον τόπο αυτό.

---

¹¹⁵ Ματθαίος, 4, 8; Λουκάς 12, 30; και Ιωάννης Θεολόγος, 1, 10.

¹¹⁶ Τα ενεργά μέλη της εκκλησίας τα οποία υπάγονται στην νομοκανονική της δικαιοδοσία, έχουν το δικαίωμα και από τους ιερούς κανόνες να ελέγξουν και τον Επίσκοπο, για το τυχόν αντικανονικό του παράπτωμα. ΣΤ' Κανόνας Β' Οικουμενικής Συνόδου και ΟΕ' Αποστολικός Κανόνας.

¹¹⁷ Βλ. Σύνταγμα Ρ.Π. τομ. Β'. σελ. 97 και 181.

¹¹⁸ Στο Άγιον Όρος δεν κατοικούν μόνο Έλληνες ορθόδοξοι αλλά και όλοι οι άλλοι ορθόδοξοι (Ρώσοι, Ρουμάνοι, Σέρβοι, Βούλγαροι κα.) και όσοι βαπτίσθηκαν ορθόδοξοι. Βλ. ΠΑΠΑ-ΣΤΑΘΗΣ, Χ. *Η ειδική Νομική Μεταχείριση των Αγιορειτών*. Θεσσαλονίκη, 1988. σελ. 18 κ.ε.

¹¹⁹ Παράλληλος με το πολιτειακό δίκαιο είναι ο συλλογισμός του Νόμου 3713/1928 περί Συμβουλίου της Επικρατείας: προσβολή των διοικητικών πράξεων της διοικήσεως και των αντισυνταγματικών νόμων έχει καθέννας ο οποίος έχει έννομο συμφέρον, με ευρεία έννοια. Βλ. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ, Μ. 1953. *Δίκαιον των διοικητικών διαφορών: αρμοδιότης και διαδικασία των διοικητικών δικαστηρίων*. Έκδοσις Δευτέρα επηξημένη. Αθήναι, 1953. σ. 200.

Χαρακτηριστική είναι η απάντηση του Αλεξίου Κομνηνού¹²⁰ προς τους Αγιορείτες που τον είχαν επισκεφθεί, για να του ζητήσουν να διατάξει την απέλαση από το Άγιο Όρος των παιδιών και των αγένειων = αυτών που είχαν γενειάδα. Η απάντηση του Αλεξίου Κομνηνού ήταν: "Έχουν Μωσέα και τους προφήτας". Δηλαδή τους υπέδειξε ότι οφείλουν να διευθετήσουν σύμφωνα κατά την ορθόδοξη παράδοση, την αταξία που εμφανίστηκε στην μοναχική¹²¹ πολιτεία και να μη ζητούν την παρέμβαση της Πολιτείας, της οποίας τα καθήκοντα είναι σε άλλους τομείς, δραστηριότητας και αρμοδιότητας.

Η νομική επιχειρηματολογία περί προστασίας του Αβάτου του Αγίου Ορους είναι εξωτερικής μορφής. Η πολιτεία και γενικά το Ελληνικό κράτος μετά την απελευθέρωση της Μακεδονίας απένειμε προστασία και αίγλη στο Άγιο Όρος, όπως και όφειλε.

Μετά από αυτές τις διευκρινίσεις πρέπει να αναζητήσουμε την κρίση του θεσμού και μέσα στον αγιορείτικο μοναχισμό, η έξοδος από την κρίση εξαρτάται και από την ίδια την μοναχική πολιτεία. Στην σύγχρονη και επαναστατική εποχή μας και η μοναχική πολιτεία δεν έχει ξεφύγει από το πνεύμα της εκκοσμίκευσης. Η διαφύλαξη του θεσμού του Αβάτου μπορεί να επιτευχθεί μόνο με τον αγώνα των μοναχών να διατηρήσουν τις ορθόδοξες μοναχικές και αγιορείτικες παραδόσεις. Αν ο αγώνας αυτός δεν πετύχει ή δεν γίνει τότε το Αβατον θα κινδυνεύσει όχι από το σύγχρονο Κράτος, αλλά από του ίδιους τους μοναχούς εφόσον δεν θα υπερασπίσουν και τηρήσουν τις παραδόσεις με σωστή ιεράρχηση.¹²²

Το εκκλησιαστικό δίκαιο επιτρέπει αυτόν τον αγώνα για την διατήρηση¹²³ των παραδόσεων όσοι και αν ελέγχονται από αυτόν. Ο γνωστός¹²⁴ αγώνας των τότε αγιορειτών, όταν ήταν βασιλεύς ο Μιχαήλ

---

¹²⁰ Βλ. MEYER, R. 1894. *Die Haupturkunden Für die Geschichte der Athosklöster*. Leipzig, 1894. σ. 175.

¹²¹ Βλ. ΠΕΤΡΑΚΟΣ, Δ. 1915. *Νέαι πηγαί των θεσμών του Αγίου Ορους*. Αλεξάνδρεια, 1915. σ. 51.

¹²² Βλ. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ, Α. 1985. Ο Κοσμολαΐτης. In *Άπαντα*. Τομ. 4. Αθήνα : ΔΟΜΟΣ, 1998. σελ. 136. Σημείο νεωτερισμού είναι το πνεύμα και η τάση πολλών νέων μοναχών να επανδρώνουν μονές ερειπωμένες και να τα κάνουν υπερεξοπλισμένα συγκροτήματα πολυτελείας.

¹²³ Σύνοδος Λυώνος του 1274.

¹²⁴ Σύμφωνα με τον γνωστό *Κώδικα* 281 της Ιεράς Μονής του Παντελεήμονος του Αγίου Ορους, όπου περιέχεται υπόμνημα για την έλευση του Μιχαήλ Παλαιολόγου και του Βέκκου Πατριάρχη, οι οποίοι προσπάθησαν με την βία και τον εξαναγκασμό να υποχρεώσουν τους αγιορείτες μοναχούς να δεχθούν την ένωση των εκκλησιών με αρχηγόν τον Πάπα της Ρώμης. Το έτος 1274, εκείνο, πολλοί αγιορείτες είχαν το θάρρος να αντισταθούν ώστε να μη γίνει η ένωση με τους Λατίνους, όπως ο αγώνας τους συνοδεύτηκε με την θυσία τους. Ο

Παλαιολόγος και Πατριάρχης ο Βέκκος, δείχνει ότι μπορούν και κρατούν την ορθόδοξη παράδοση. Η στάση των αγιορειτών (=δηλαδή ορθοδόξων μοναχών όλων των εθνικοτήτων), μέχρι σήμερα έχει δείξει ότι είναι φρουροί των παραδόσεων, πράγμα το οποίο και πρέπει να συνεχιστεί.

Αν η παραβίαση¹²⁵ του Αβάτου πραγματοποιηθεί έστω και μεμονωμένα, θα γίνει για να γενικευθεί σε όλο το Άγιο Όρος. Οι Συνέπειες θα είναι φοβερές γιατί θα αλλοιωθεί το αγιορειτικό περιβάλλον, συνάμα με την βεβήλωση των ιερών προσκυνημάτων. Η συνέπεια αυτή δείχνει και το πόσο σημασία έχει η διατήρηση ενός γνήσιου εθίμου. Το έθιμο του Αβάτου, είναι όχι μόνο γνήσιο, αλλά και συστατικό στοιχείο¹²⁶ της Αγιορειτικής Πολιτείας, και μαρτυρεί την γνησιότητα της τοπικής εκκλησίας μέσα στην οποία ισχύει. Η γνησιότητα των παραδόσεων στις οποίες περιλαμβάνονται και τα έθιμα, αποδεικνύεται και από την αναστάτωση και ταραχή που προκαλείται στο εκκλησιαστικό σώμα, όταν γίνονται ενέργειες αθετήσεως των παραδόσεων. Γιατί, είναι γνωστό η μακροχρόνιος συμπεριφορά είναι δημιουργός του εθίμου και της παράδοσης. Στην περίπτωση του Αβάτου, η μακροχρόνιος τήρηση του εθίμου αυτού, δημιούργησε όχι μόνο έθιμο, αλλά απαρασάλευτο παράδοση ή οποία εμπεδώθηκε στην συνείδηση του ορθοδόξου λαού. Η οποία παράδοση έγινε σεβαστή από κάθε αρχή και εξουσία.¹²⁷ Εάν υποχωρήσουν τα έθιμα και ατονήσουν ή χαθούν χάνεται συγχρόνως και η ενεργή παρουσία της εκκλησιαστικής τάξης στον κοσμικό χώρο στον οποίο και δημιουργήθηκε, απλώθηκε και μεγαλούργησε. Με αυτή την συνέπεια δεν σημαίνει ότι χάνεται η εκκλησία αλλά απλώς

Αυτοκράτορας με τον Πατριάρχη επισκέφθηκαν και άλλα μοναστήρια, όμως τους έλεγξαν οι αγιορείτες, ως ασεβείς και παράνομους, γιατί ζητούσαν την παράβαση των αποστολικών και πατρικών παραδόσεων. Βλ. ΚΡΙΚΩΝΗΣ, Χ. 1964. *Ο Αγιορειτικός μοναχισμός*. Θεσσαλονίκη, 1964. σελ. 192.

¹²⁵ Βλ. ΠΟΥΛΗΣ, Γ. 1981. Το "Αβάτον" του Αγ. Όρους και η ποινικοποίηση της παραβίασής του με το Νομοθετικό Διάταγμα 2623/1953. In *Αρμενόπουλος*. Θεσσαλονίκη : Δικηγορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης, 1981. 2, σελ. 180.

¹²⁶ Βλ. BOMPAIRE, J. 1964. *Actes de Xéropotamou*. Paris (Archives de l' Athos, III.) 1964. σελ. 217. Το Άγιον Όρος είναι απαγορευμένο στην γυναικεία φύση πλην της Θεοτόκου.

¹²⁷ Στην εφημερίδα *Ορθόδοξος Τύπος*. Αθήναι. 9/2/1979, είχαν δημοσιευθεί δηλώσεις του υπουργού, σε θέματα της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, Γ. Κοντογεώργη, σύμφωνα με τις οποίες η Ελληνική Κυβέρνηση ζήτησε από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα την απόλυτη διασφάλιση του αγιορειτικού καθεστώτος και ειδικότερα: α) του αυτοδιοικήτου, β) του Αάτου στις γυναίκες γ) της απαγορεύσεως σε αλλοδόξους και σχισματικούς να εγκαταβιούν στο Άγιο Όρος και δ) των φορολογικών και δασμολογικών απαλλαγών. Το αίτημα έγινε αποδεκτό, με την Κοινή δήλωση αριθμό 4 της 29/V/1979.

γίνεται μία μεταβολή της εξωτερικής μορφής και οργάνωσης της, ώστε να μη μπορεί να γίνεται προσιτή στον πολύ κόσμο, αλλά στους λίγους.¹²⁸ Οι λίγοι αυτοί μπορούν να φυλάξουν τα έθιμα και τις παραδόσεις. Έτσι, το εκκλησιαστικό σώμα¹²⁹ θα υπάρχει και θα παραμείνει για όσους θέλουν να βρίσκονται στην προστασία¹³⁰ του.

Εάν τυχόν συμβεί η παραβίαση του Αβάτου, με την αλλοίωση της μέχρι τώρα φυσιολογίας του Αγίου Όρους, οι κάτοικοι μοναχοί της μοναχικής πολιτείας θα βρεθούν σε δίλημμα. Το δίλημμα αυτό θα είναι ή να διατηρήσουν την μοναχική τους υπόσχεση για την οποία και εγκαταστάθηκαν στο Άγιο Όρος ή να το εγκαταλείψουν. Αυτοί που θα το εγκαταλείψουν θα είναι αυτοί που θεωρούν το Αβατον ως θεσμό ακατάλυτο ο οποίος συνδέεται και εκφράζει τον Αγιορειτικό μοναχισμό. Εκείνοι που θα δεχθούν να συνθηκολογήσουν με τους διώκτες του αγιορειτικού μοναχισμού, γιατί δεν νοείται μοναχική άσκηση σε έναν χώρο, ο οποίος είναι αφιερωμένος στον περίεργο κόσμο και όχι στον Θεό Δημιουργό, του σύμπαντος, κόσμου. Αφού εγκαταλειφθεί το Άγιον Όρος, από τους μοναχούς, τότε θα μείνουν τα μνημεία¹³¹ και όλα τα ιερά αντικείμενα, αυτοκρατόρων και πατριαρχών. Τότε το σύγχρονο κράτος θα αναγκασθεί να μεταφέρει αυτά τα μνημεία σε μουσεία. Όλα εκείνα τα πολύτιμα κειμήλια και ιερά αντικείμενα και σύμβολα θα μείνουν σε έρημο τόπο, εφόσον θα έχει εξαφανιστεί κάθε ίχνος από την μοναδική στον κόσμο¹³² όλο, μοναχική Πολιτεία του Αγίου Όρους.¹³³

Όλες αυτές οι δυσάρεστες συνέπειες, συνδέονται άμεσα με την γνήσια ευσεβή παράδοση,¹³⁴ περί του αφανισμού του Αγίου Όρους,¹³⁵ ως συνέπεια

---

¹²⁸ Βλ. Ματθαίου κεφ. 24; Αποκάλυψη 12, 7.

¹²⁹ Βλ. Μάρκος 12, 21; Λουκάς 18, 7.

¹³⁰ Τέτοιο παράδειγμα αποτελεί, το σχίσμα των παλαιομερολογιτών στην Ελλαδική Εκκλησία. Η μερίδα αυτή των παλαιομερολογιτών δεν θέλησε να ακολουθήσει το εκκλησιαστικό σώμα, στην αλλαγή του εορτολογίου και αποτέλεσε την σχισματική ορθόδοξη ελληνική εκκλησία από το 1920 και συνέχεια. Η εκκλησία αυτή δεν αναγνωρίζεται, από το επίσημο ελληνικό κράτος, ούτε οι κληρικοί τους.

¹³¹ Βλ. Εκθεση θησαυρών του Αγίου Όρους στην Θεσσαλονίκη. In *Μακεδονία. Θεσσαλονίκη* : ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΚΤΥΠΩΤΙΚΗ Α.Ε. 24/IV/1985.

¹³² Βλ. ΚΑΔΑΣ, Σ. 1986. *Το Άγιον Όρος: Αρχαιολογία*. Αθήνα, 1986.

¹³³ Βλ. ΜΠΑΣΤΙΑΣ, Κ. 1989. *Μηνάς ο Ρέμπελος (Κουρσάρος στο Αιγαίο και μετέπειτα μοναχός - Αγιορείτης)*. Αθήνα, 1989.

¹³⁴ Βλ. ΜΩΡΑΪΤΙΔΗΣ, Α. *Η Πορταΐτισα*. σελ. 213.

¹³⁵ Χαρακτηριστικό είναι το Βασιλικό "Πιττάκιον" του Αλεξίου Κομνηνού για το Άγιον Όρος: Πατέρας άγιοι, όπως είναι η Κωνσταντινούπολη (με την δόξα και ακτινοβολία της) έτσι

της πνευματικής πτώσης, των μοναχών αγιορειτών.¹³⁶ Με αφορμή το γεγονός ότι τον Απρίλιο 1953 μερικές κυρίες, σύνεδροι του Θ' Διεθνούς Βυζαντινολογικού Συνεδρίου στην Θεσσαλονίκη¹³⁷ αποβιβάστηκαν στο έδαφος του Αγίου Όρους κατά την εκεί επίσκεψη των συνέδρων, εκδόθηκε το Νομοθετικό διάταγμα 2623/19 Σεπτεμβρίου 1953 "περί προσθήκης διατάξεως στο Νομοθετικό Διάταγμα της 10/Σεπτεμβρίου 1926 περί κυρώσεως του Καταστατικού Χάρτη του Αγίου Όρους" το οποίο θέσπισε το νέο άρθρο 43B' " η παράβασις του άρθρου 186 του Καταστατικού Χάρτη επισύρει την ποινή φυλακίσεως δύο μηνών μέχρι ενός έτους, μη εξαγοραζομένη". Πρέπει να τονισθεί ότι ενώ ο Καταστατικός Χάρτης¹³⁸ Αγίου Όρους άρθρο 186 απαγορεύει την είσοδο των γυναικών και των θηλυκών ζώων, η εισηγητική έκθεση του Νομοθετικού Διατάγματος 2623/1953 ρητά περιορίζει το αξιόποινο μόνο στις γυναίκες δεν το προβλέπει γι' αυτούς που θα εισήγαγαν θηλυκά ζώα. Γι' αυτό η Ιερή Δισεναύσια (Διπλή) Σύναξη στη συνεδρία της 9 Μαΐου 1956 ψήφισε Κανονική Διάταξη, που προβλέπει για τους τελευταίους κράτηση μέχρι πέντε ημέρες και πρόστιμο μέχρι τριακόσιες δραχμές ενώ με την από 19 Ιουνίου 1956 Απόφαση του Υπουργού Εξωτερικών: "περί (Αγροτικής) Αγρασφάλειας στο Άγιο Όρος", ορίζει ότι το Ειρηνοδικείο της Ιεράς Επιστασίας δικάζει "κάθε παράβαση των καθεστώτων του Αγίου Όρους περί εισόδου Θηλυκών ζώων... επιβάλλοντας πρόστιμο μέχρι 300 δραχμές και προσωπική κράτηση μέχρι πέντε ημέρες, του μόνον εισπραττομένου αμέσως και με προσωπική κράτηση, με βάση τον νόμο περί δημοσίων εσόδων και δικαστικών (έξοδα) εξόδων και της παραμονής στο κρατητήριο (φυλακή) της Υποδιοίκησης Χωροφυλακής¹³⁹ Καρυνών" (= Καρυαί, πρωτεύουσα του Αγίου Όρους όπου βρίσκονται όλες οι Αρχές, Πολιτικός διοικητής ο οποίος έχει θέση Νομάρχης, η διοίκηση Αστυνομίας και Χωροφυλακής, ιατρεία, τραπέζα, ταχυδρομείο, μοτελ, εστιατοριο, βιβλιοπωλεία κ.α.). Η αντικειμενική υπόσταση του αδικήματος του Νομοθετικού

πρέπει να είναι το ιερό και βασιλικό Όρος για όλη την Οικουμένη. MEYER, P. 1894. *Die Haupturkunden Für die Geschichte der Athosklöster*. Leipzig, 1894. σελ. 180.

¹³⁶ Βλ. ΜΑΜΑΛΑΚΗΣ, Ι. 1971. *Το Άγιον Όρος διά μέσον των αιώνων*. Θεσσαλονίκη, 1971. σελ. 590.

¹³⁷ Σχετική ειδησεογραφία. In *Μακεδονία*. Θεσσαλονίκη : ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΚΤΥΠΩΤΙΚΗ Α.Ε. 26/IV/1953. φύλλο 25.

¹³⁸ Βλ. DOENS, I. - ΠΑΠΑΣΤΑΘΗΣ, Χ. 1970. Νομική βιβλιογραφία Αγίου Όρους, 1912-1969. In *Μακεδονικά: Σύγγραμμα περιοδικόν της εταιρείας μακεδονικών σπουδών*. Τεύχος 10, 1970. σελ. 191 – 242.

¹³⁹ Βλ. ΠΑΠΑΔΑΤΟΣ, Σ. 1969. *Η πολιτειακή θέσις του Αγίου Όρους*. Αθήναι, 1969. Και ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΣ, Π. *Περί Αγίου Όρους*. In *Σύστημα του Εκκλησιαστικού Δικαίου*. Τόμ. Δ'. Αθήναι, 1957.

Διατάγματος¹⁴⁰ 2623/1953, σε συνδυασμό με τον Καταστατικό Χάρτη Αγίου Όρους άρθρο 186, συνίσταται από τα εξής στοιχεία: 1. δράστης της αξιόποινης πράξης είναι μόνο άτομο του γυναικείου φύλου, οποιασδήποτε ηλικίας, ιθαγένειας, θρησκευματος, καταστάσεως, δηλαδή μοναχή ή λαϊκή. 2. Πρέπει να υπάρχει είσοδος στο Άγιο Όρος. Είσοδος σημαίνει την *corpore* παραμονή, έστω και στιγμιαία και 3. Η είσοδος να γίνει στην χερσόνησο, δηλαδή μέσα στα όρια του τμήματος εκείνου της Ελληνικής επικράτειας που προσδιορίζεται από το Σύνταγμα ως περιοχή του Αγίου Όρους Σύνταγμα Ελληνικό άρθρο 105 παράγραφος 1. Η περιοχή αυτή είναι η χερσόνησος του Άθωνα, από την Μεγάλη Βίγλα και πέρα. Επομένως, αν η *corpore* παραμονή γίνει στους βράχους της ακτής, οι οποίοι και αυτοί αποτελούν τμήμα¹⁴¹ του αιγιαλού, ή και σε οποιαδήποτε ερημικό σημείο της χερσονήσου, υφίσταται, δηλαδή έχουμε τέλεση αδικήματος. Αντίθετα δεν αποτελεί είσοδο, η πτήση¹⁴² πάνω από την χερσόνησο ή η προσέγγιση στον αιγιαλό της, εφόσον δεν επακολουθήσει προσγείωση ή αποβίβαση. Κατά τα λοιπά εφαρμόζονται οι κανόνες¹⁴³ του κοινού Ποινικού δικαίου.

Κατάλογος των βιβλιογραφικών δεδομένων

- ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΣ, Χ. 1964. *Εκκλησία και πολιτεία εξ επόψεως ορθοδόξου*. Θεσσαλονίκη : ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ, 1964. 113 σ.
- ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΣ, Χ. 1925. *Σύστημα Ηθικής*. Αθήναι : ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ, 1925. 383 σ.
- ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ, Ν. 1963. *La condition internationale du Mont Athos*. In *Le Millénaire du Mont Athos 963-1963. Études et mélanges*. (ed. Fondazione Giorgio Cini). Τομ. I. Venice : Editions De Chevetogne, 1963. 451 σ.

---

¹⁴⁰ Βλ. ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ, Ν. 1963. *La condition internationale du Mont Athos*. In *Le Millénaire du Mont Athos 963-1963. Études et mélanges*. (ed. Fondazione Giorgio Cini). Τομ. I. Venice : Editions De Chevetogne, 1963. σελ. 965, 381 – 405. Και του ιδίου *Η συνταγματική προστασία*. σελ. 256.

¹⁴¹ Βλ. ΔΩΡΗΣ, Ε. 1977. *Τα δημόσια κτήματα, Αιγιαλός και παραλία*. Τομ Β', τεύχ. Α''. Αθήνα, 1977. σελ. 24.

¹⁴² Βλ. ΠΑΠΑΣΤΑΘΗΣ, Χ. 1988. *Η ειδική νομική μεταχείριση των Αγιορειτών*. Θεσσαλονίκη : Κυριακίδη Αφοί, 1988. σελ. 55.

¹⁴³ Αξιόλογη βιβλιογραφία για το Άγιο Όρος παρουσιάζει. In DOENS, I. 1963. *Bibliographie de la Sainte Montagne de l' Athos*. In *Le Milénaire du Mont Athos, 963-1963*. Τομ. II. Venice : Editions De Chevetogne, 1963. σελ. 337 – 495.

- ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ, Ν. 1963. La condition internationale du Mont Athos. In *Le Milénaire du Mont Athos, 963-1963*. Τομ. II. Venice : Editions De Chevetogne, 1963.
- AZKOUL, M. 1981. *Anti - christianity, the new atheism*. Montreal: Monastery Press, 1981. 125 σ.
- CAMUS, A. 1951. *L' Homme revolté*. Paris : Les Éditions Gallimard, 1951. σελ. 152 – 153.
- CARBONNIER, J. 1974. *Droit civil*. Τομ. I. Paris : Presses Universitaires de France, 1974.
- ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ, Γ. 1964. Η συνταγματικότητα της απαγορεύσεως εισόδου γυναικών της απαγορεύσεως εισόδου, γυναικών εις το Άγιον Όρος. In *Νέα Εστία*. Αθήνα : ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ, 1964. 38.
- Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen Adoptée par l'Assemblée constituante du 20 au 26 août 1789, acceptée par le roi le 5 octobre 1789*.
- ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, Π. 1976. Τα ανθρώπινα δικαιώματα. In *Επιστημονική Επετηρίς*. Θεσσαλονίκη : Ανωτάτη Βιομηχανική Σχολή Θεσσαλονίκης, 1976. Τόμος 5, Τεύχος 2. σ. 100 – 372.
- ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ, Π. 1984. *Χριστιανική κοινωνιολογία*. Αθήνα : Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, 1984. 518 σ.
- ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ, Π. 1967. Πολιτεία. In *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (Θ.Η.Ε.)*. Τομ. 10. (εκδόσης Α. Μαρτίνοσ). Αθήναι, 1967.
- DOENS, I. - ΠΑΠΑΣΤΑΘΗΣ, Χ. 1970. Νομική βιβλιογραφία Αγίου Όρους, 1912 – 1969. In *Μακεδονικά: Σύγγραμμα περιοδικόν της εταιρείας μακεδονικών σπουδών*. Τεύχος 10, 1970. σελ. 191-242.
- DOENS, I. 1963. Bibliographie de la Sainte Montagne de l' Athos. In *Le Milénaire du Mont Athos, 963-1963*. Τομ. II. Venice : Editions De Chevetogne, 1963.
- DOLGER, F. 1955. Archivarbeit auf den Athos. In *Archivalische Zeitschrift*. 50/1, 1955. σελ. 281 – 295.
- ΔΩΡΗΣ, Ε. 1977. Τα δημόσια κτήματα, Αιγιαλός και παραλία. Τομ Β', τεύχ. Α''. Αθήνα, 1977. σελ. 24.
- Εγκύκλιος, Οικουμενικού Πατριαρχείου, 24/XIII/1850 προς την Ελληνική Κυβέρνηση, (Β. Τζωρτζάτος)*.
- ΕΥΡΥΓΓΕΝΗΣ, Δ. 1984. Εισήγηση στο Συμπόσιο περί Αγίου Όρους. Θεσσαλονίκη, 1984.

- FILLION, L.-C. 1888 – 1895. *La Sainte Bible commentée d'après la Vulgate et les textes hébreux* (8 volumes). Paris, 1888 – 1895. 6135 σ.
- ΦΟΥΡΑΚΗΣ, Ι. 1988. *Η πρώτη σύγκρουση*. Αθήνα, 1988.
- GARDET, L. 1970. *L' Islam, Religion et Communauté*. 2e édit. Paris : Desclée de Brouwer, 1970.
- ΓΕΔΕΩΝ, Μ. 1888. *Κανοκαί Διατάξεις*. Τομ. Ι. Κωνσταντινούπολη, 1888.
- ΓΕΩΡΓΑΝΤΖΗΣ, Π. 1985. Οι αρχιερείς και το 1821. In *Οι Αρχιερείς και το Εικοσιένα*. Ξάνθη, 1985.
- ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, Σ. 1901. *Συλλογή των Εγκυκλίων της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος από το 1883 μέχρι του 1901*. Αθήναι, 1901 (Ανατύπωση 1998).
- GOUILLARD, J. 1967. *Le Synodicon de l'Orthodoxie : édition et commentaire*. Paris : Travaux et Mémoires, 1967. 2, σ. 1 – 316.
- GREUSEN, J. 1942. "Cloture". In *Dictionnaire de Droit Canonique*, Τομ. III. Paris, 1942.
- ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ. 1865. ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΘΑΥΜΑΣΤΟΝ ΚΑΙ ΙΣΑΓΓΕΛΟΝ ΒΙΟΝ ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΚΑΙ ΘΕΟΦΟΡΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΠΕΤΡΟΥ ΤΟΥ ΕΝ ΤΩ ΑΓΙΩ ΟΡΕΙ ΤΩ ΑΘΩ ΑΣΚΗΣΑΝΤΟΣ. In MIGNE, J.-P. *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologia Graeca)*. Τομος 150. Paris, 1865. σελ. 989 – 1040.
- ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΣ, Α. 1965. *Ελληνικό Εκκλησιαστικό Δίκαιον*. Αθήναι, 1965.
- ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. 1996. Όμιλία εις τήν άγιάν Πεντηκοστήν. In MIGNE, J.-P. *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologia Graeca)*. Τομος 50. Πρώτη έκδοσις εν Ελλάδι. Αθήναι : Κέντρο Πατερικών Εκδόσεων (ΚΕ.Π.Ε.), 1996. σ. 463 – 470.
- ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. 1862. Homilia LI. In MIGNE, J.-P. *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologia Graeca)*. Τομος 60. Paris, 1862. σ. 351 – 358.
- ΧΩΡΑΣ, Γ. 1967. Συνείσακτοι. In *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (Θ.Η.Ε.)*. Τομ. 11. (εκδόσης Α. Μαρτίνοσ). Αθήναι, 1967.
- ΚΑΧΡΙΜΑΝΗΣ, Γ. 1962. Αβατον Ι. Μονής. In *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (Θ.Η.Ε.)*. Τομ. 1. (εκδόσης Α. Μαρτίνοσ). Αθήναι, 1962.
- ΚΟΤΣΩΝΗΣ, Ι. 1961. Η συνήθεια εν τω νεωτέρω κανονικώ Δικαίω. In *Θεολογικό περιοδικό Γρηγόριος ο Παλαμάς*. Θεσσαλονίκη, 1961. 44.

- ΚΟΥΤΣΟΧΕΡΑ, Ι. 1976. *Πρότασις καταργήσεως Αβάτου*. Πρακτικά συνεδριάσεων των Α' και Β' Τμημάτων της Βουλής, συνεδρία ΙΑ' 7 Ιουνίου 1976, Αθήναι.
- ΚΡΙΚΩΝΗΣ, Χ. 1964. Ο Αγιορείτικος μοναχισμός. In Θεολογικό περιοδικό *Γρηγόριος ο Παλαμάς*. Θεσσαλονίκη, 1964. 47.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΩΓΩΝΑΤΟΣ. *Ηδικτον*, έτους 860, MANSI, XI στίχος 712 Β.
- ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ, Ι. 1999. *Οράματα και Θάματα*. (Επιμελ. Α. Ν. Παπακώστας). Αθήνα : ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ. 1999. 316 σ. ISBN 960-250-164-2.
- ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ, Ι. 2003. *Απομνημονεύματα*. Αθήνα : Γνώση, 2003. 574 σ. ISBN 960-235-734-7.
- ΜΑΜΑΛΑΚΗΣ, Ι. 1971. *Το Άγιον Όρος διά μέσον των αιώνων*. Θεσσαλονίκη, 1971.
- ΜΑΝΑΒΗΣ, Θ. 1975. *Εισηγήσεις επί της τελικής διατυπώσεως του άρθρου 105 του Ελληνικού Συντάγματος του 1975*. Σχέδιον άρθρου 109. Πρακτικά των συνεδριάσεων της Βουλής επί του Συντάγματος 1975, Αθήναι.
- ΜΑΝΕΣΗΣ, Α. *Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικές ελευθερίες*. τεύχ. Α'.
- ΜΑΝΖΑΡΙΔΗΣ, Γ. 2004. *Χριστιανική Ηθική*. Θεσσαλονίκη, 2004.
- ΜΑΡΙΝΟΣ, Α. 1972. *Η θρησκευτική ελευθερία*. Αθήναι, 1972.
- MEYER, R. 1894. *Die Haupturkunden Für die Geschichte der Athosklöster*. Leipzig, 1894.
- ΜΙΑΙΛΕ, Μ. 1988. *Κριτική εισαγωγή στο δίκαιο*. Θεσσαλονίκη : Παρατηρητής, 1988. 514 σ.
- ΜΟΥΡΑΤΙΔΗΣ, Κ. 1965. *Σχέσεις εκκλησίας και Πολιτείας*. Τομ. Ι. Αθήναι, 1965.
- ΜΟΥΡΑΤΙΔΗΣ, Κ. 1975. *Εκκλησία, Πολιτεία, Σύνταγμα*. Αθήναι, 1975.
- ΜΠΑΛΑΝΟΣ, Δ. 1920. *Πολιτεία και εκκλησία*. (Ανάτυπο). 1920.
- ΜΠΑΣΤΙΑΣ, Κ. 1989. *Μηνάς ο Ρέμπελος (Κουρσάρος στο Αιγαίο και μετέπειτα μοναχός - Αγιορείτης)*. Αθήνα, 1989.
- ΜΠΑΣΤΙΑΣ, Κ. 1984. Ο Παπουλάκος. In *Εγκυκλοπαίδεια Ηλίου (Ι.Ε.)*. Αθήναι : Εκδοτική Αθηνών, 1984. 468 σ.
- ΜΩΡΑΪΤΙΔΗΣ, Α. *Η Πορταΐτισα*.
- ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ, ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ. 2004. Αντίρρησης, Γ'. In MIGNE, J.-P. *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologia Graeca)*. Τόμος 100. Αθήναι : Κέντρο Πατερικών Εκδόσεων (ΚΕ.Π.Ε.), 2004. σ. 376 – 532.
- ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Β. *Πραγματεΐαι, Τρόπλωνος*.

- ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΣ, Π. 1939. *Εκκλησία και Πολιτεία ανά τους αιώνες*. Αθήναι, 1939.
- ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΣ, Π. 1957. Περί Αγίου Ορους. In *Σύστημα του Εκκλησιαστικού Δικαίου*. Τόμ. Δ'. Αθήναι, 1957.
- ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ, Α. 1994. Ιστορικανονική θεώρηση περί του Αβάτου. In *Αγνωστες οσιακές μορφές Αγιορειτών του 19ου αιώνας*. Αθήνα : ΤΗΝΟΣ, 1994.
- ΠΑΠΑΔΑΤΟΣ, Σ. 1969. *Η πολιτειακή θέσις του Αγίου Ορους*. Αθήναι, 1969.
- ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ, Α. 1998. Εκκλησιαστικοί Ρήτορες. In *Άπαντα*. Τομ. Ε'. Αθήνα : ΔΟΜΟΣ, 1998. 571 σ. ISBN 960-7217-12-8.
- ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ, Α. 1998. Ο Κοσμολαΐτης. In *Άπαντα*. Τομ. Δ'. Αθήνα : ΔΟΜΟΣ, 1998. 723 σ. ISBN 960-7217-11-Χ.
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, Χ. *Το Σύνταγμα και οι Ιεροί Κανόνες*.
- ΠΑΠΑΘΕΜΕΛΗΣ, Σ. 1988. *Σχέσεις Εκκλησίας και Πολιτείας, μια εμπειρική προσέγγιση*. Δίκαιο και Πολιτική. Θεσσαλονίκη, 1988.
- ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ, Α. *Γενικές Αρχές...*
- ΠΑΠΑΣΤΑΘΗΣ, Χ. 1988. *Η ειδική νομική μεταχείριση των Αγιορειτών*. Θεσσαλονίκη : Κυριακίδη Αφοί, 1988. 86 σ.
- ΠΕΤΡΑΚΟΣ, Δ. 1915. *Νέαι πηγαί των θεσμών του Αγίου Ορους*. Αλεξάνδρεια, 1915.
- ΠΟΥΛΗΣ, Γ. 1981. Το "Αβάτον" του Αγ. Ορους και η ποινικοποίηση της παραβίασής του με το Νομοθετικό Διάταγμα 2623/1953. In *Αρμενόπουλος*. Θεσσαλονίκη : Δικηγορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης, 1981, 2.
- ΠΟΥΛΗΣ, Γ. 1981. Το Αβατον του Αγίου Ορους και η ποινικοποίηση της παραβίασής του με το Νομοθετικό Διάταγμα 2623/1953. In *Αρμενόπουλος*. Θεσσαλονίκη : Δικηγορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης, 1981, 2, σελ. 180.
- Πρακτικά συνεδριάσεων της Ελληνικής Βουλής Α'.* Αθήναι, 1846.
- ΨΑΡΟΥΔΑΚΗΣ, Ν. 1987. *Αντίχριστος, 666 και Ε.ΚΑΜ*. Αθήνα, 1987.
- ΡΑΛΛΗΣ, Κ. 1908. *Περί του "Αβάτου" των μοναστηριών κατά το δίκαιον της ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας*. Αθήναι, 1908.
- SCHMEMANN, A. 1966. Σύγχρονος κόσμος και εκκλησιαστική λατρεία. In *Σύνορο*. Τρίμηνη έκδοση πνευματικής μαρτυρίας. Νο 37. Αθήνα, 1966. σ. 3 – 11.
- ΣΚΑΝΔΑΜΗΣ, Ν. *Το Αγιο Ορος και οι Ευρωπαϊκές Κοινότητες*.

- ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ, Μ. 1953. *Δίκαιον των διοικητικών διαφορών: αρμοδιότης και διαδικασία των διοικητικών δικαστηρίων*. Έκδοσις Δευτέρα επηυξημένη. Αθήναι, 1953. 231 σελ.
- ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ, Β. 1998. *Εκκλησιαστική Ιστορία απ' αρχής μέχρι σήμερα*. Αθήνα : ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, 1998. 916 σ. ISBN 9789605500436.
- ΣΤΡΑΓΚΑΣ, Θ. 1969. *Εκκλησίας Ελλάδος Ιστορία εκ πηγών αψευδών, τόμος Α'.* Αθήναι, 1969.
- STUMPF, S. E. 1960. Contribution de la théologie à la philosophie du droit: la définition et l'interprétation du droit. In *Archives de philosophie du droit*. Paris : Sirey, 1960. 248 σ.
- ΣΒΩΛΟΣ, Α. - ΒΛΑΧΟΣ, Γ. 1954. *Το Σύνταγμα της Ελλάδος*. Τομ. Α'. Αθήναι, 1954.
- Ταξιδεύοντας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα*. 1986.
- ΤΖΩΡΤΖΑΤΟΣ, Β. 1967. *Η Καταστατική Νομοθεσία της Εκκλησίας της Ελλάδος από τη συστάσεως του Ελληνικού Βασιλείου*. Αθήνα, 1967. 630 σ.
- Τιβέριος VIII, έτος 574. J.G.R., τομ. Ι.
- ΤΟΡΝΑΡΙΤΗΣ, Χ. 1930. *Αρχεῖον Βυζαντινού Δικαίου*. Τομ. Ι. Αθήνα, 1930.
- ΒΑΒΟΥΣΚΟΣ, Κ. *Η εκκλησία της Ελλάδος και οι σχέσεις της προς το Οικουμενικόν Πατριαρχείον*.
- ΒΑΜΒΕΤΣΟΣ, Α. 1917. *Το Αγιον Ορος και η ελληνική πολιτική*. Αθήνα, 1917.
- ΒΟΜΠΑΙΡΕ, J. 1964. *Actes de Xéropotamou*. (Archives de I' Athos, III.). Paris, 1964. 298 σ.
- YOUNG, G. 1905. *Corps de droit otoman*. Vol. II. Oxford : Clarendon Press, 1905. 412 σ.
- ΖΕΠΟΣ, J.G.R. 1985. Τομ. Ι. In ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ-ΓΑΛΑΚΗ, Ε. Σ. 1985. Κοινωνικές ανακατατάξεις και στρατός στα τέλη του Η' αιώνα. In *ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ*. Αθήνα : Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, 1985. 6. 125 – 138. ISSN 1105-1639.
- Μακεδονία*. Θεσσαλονίκη : ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΚΤΥΠΩΤΙΚΗ Α.Ε. 26/IV/1953.
- Μακεδονία*. Θεσσαλονίκη : ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΚΤΥΠΩΤΙΚΗ Α.Ε. 24/IV/1985.
- Ορθόδοξος Τύπος*. Αθήναι. 9/2/1979.

THE INTERNATIONAL VALUE OF THE TRADITION OF INVIOLABILITY OF THE HOLY MOUNTAIN

Alexios PANAGOPOULOS, full time professor of Nacional College, PATRAS, Greece, professor of the Church Institute of Patras, ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΤΑΛΥΚΕΙΑΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ Π. ΦΥΤΙΛΑ - NATIONAL COLLEGE ΠΑΝΤΑΝΑΣΣΗΣ 4, 26221, ΠΑΤΡΑ, 00302610625736.

Abstract

The article addresses the issue of religious rules, their relation to secular law and specifically the validity and inviolability of the existing rules on the Holy Mountain Athos, according to which that territory banned women and female animals. It outlines the possible impact of the European Union and its laws on the functioning of Athos Republic, but also the requirement raised by various international institutions to allow women to enter the territory of Mount Athos as unacceptable for the legislation of the Holy Mountain. In conclusion, the article will meet with the various recommendations of the author, which could help address the issue regarding the preservation and Holy Mountain's Orthodox monastic tradition.

Key words

Holy Mountain Athos, monk, monastery, European Union, tradition.